

Boendemiljø, bosättning och integration

LENA MAGNUSSON TURNER

NOTAT
NR 6/12

Boendemiljø, bosättning och integration

Lena Magnusson Turner

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Notat 6/2012

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Kunnskapsdepartementet (KD).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferdssamfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA) 2012
NOVA – Norwegian Social Research

ISBN (trykt utgave): 978-82-7894-438-7
ISBN (elektronisk utgave): 978-82-7894-439-4
ISSN 1890-6435

Illustrasjonsfoto: Gustav Vigeland. Motiver i smijernsport © Vigeland museet/Bono 2012
Desktop: Torhild Sager
Trykk: Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo
Telefon: 22 54 12 00
Telefaks: 22 54 12 01
Nettadresse: <http://www.nova.no>

Förord

Följande notat handlar om den goda boendemiljön, och hur begreppet boendemiljö diskuteras, definieras och manifesteras i politik, planering och forskning. Notatet är författat inom ramen för det forskningsprojekt vid NOVA som finansierats via Hushankens utlysning ”Bomiljø, bosetting, integrering”¹. I utlysningen efterlyste Husbanken forskning om vad som skapar goda boendemiljöer – miljöer som är goda för såväl de svaga hushållen på bostadsmarknaden som för hushåll i allmänhet.

I samma forskningsprojekt har också skrivits en artikel i vilken sambandet mellan socioekonomisk och spatial mobilitet prövas för de största icke-västliga invandrargrupperna i Norge och med den norska befolkningen som en kontrollgrupp. Artikeln handlar geografiskt om Osloregionen (Oslo och Akershus fylken) och teoretiskt om mobiliteten som en väg mot integration. Artikeln är samförfattad av Terje Wessel, Universitet i Oslo och Lena Magnusson Turner, NOVA.

Jag vill rikta ett tack till Viggo Nordvik, NOVA och Rune Flessen, Husbanken som läst och kommenterat texten. Jag vill också tacka Tore W Kiøsterud för berikande samtal om norsk bostadspolitik.

Oslo, 21 mars 2012

Lena Magnusson Turner

---

¹ Utlysning sommaren 2011.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
1 Inledning	9
Frågeställningar	11
Arbetets uppläggning.....	13
2 Begreppet god boendemiljö	14
3 God boendemiljö i planeringen	17
4 God boendemiljö i politiken	21
Stortingsmelding nr. 76 (1971–72) – Om bostadsfrågan.....	22
Inställning från Kommunalkommittén till Stortinget	26
Förhandlingarna i Stortinget om Stortingsmelding nr. 76 (1971–72).....	27
Stortingsmelding nr. 12 (1981–82) – Om bostadspolitik.....	28
Stortingsmelding nr. 34 (1988–89) – Bostadspolitik för 1990-talet.....	30
Stortingsmelding nr. 14 (1994–95) – Om levnadsvillkor och boförhållanden i storstäder – och Stortingsmelding nr. 31 (2002–2003) – Storbymeldingen	31
Stortingsmelding nr. 23 (2001–2002) – Bättre miljö i städer och tätorter	34
Stortingsmelding nr. 23 (2003–2004) – Om bostadspolitik.....	35
NOU 2011:15 – Rum för alla	37
Den politiska diskussionen om god boendemiljö	39
5 God boendemiljö i forskningen	45
Boendesegregation.....	46
Social kohesion och socialt kapital	49
Grannskapseffekter.....	52
Hushållens värderingar av boendemiljön	56
6 Sammanfattande diskussion	62
Summary	65
Referenser	67

Sammanfattning

Följande notat är en litteraturöversikt som handlar om den goda boendemiljön, och om hur begreppet boendemiljö diskuteras, definieras och manifesteras i politik, planering och forskning. Notatet är författat inom ramen för forskningsprojektet ”Bomiljø, bosetting, integrering” vid NOVA och finansierat av Hushanken. Notatet inleds med en diskussion av hur begreppet god boendemiljö har definierats och använts i politiken, i planeringen och i forskning. I likhet med Aristoteles har nutidens politiker, planerare och forskare betonat att bostaden och bostadsområdet skall upplevas som tryggt och säkert. Men de boende skall också kunna känna lycka eller med ett annat språkbruk, känna trivsel i sitt område.

Därefter följer ett kapitel om boendemiljö och planering. Här diskuteras bland annat innebörden i grannskapsplaneringen. Omsorgen om boendemiljön har särskilt gällt i fråga om barnen och att den byggda miljön skall tillförsäkra barnen goda uppväxtförhållanden. Det framgår tydligt i såväl föregående som nuvarande plan- och bygglag (LOV 1985-06-14 nr 77: Plan- og bygningslov og LOV 2008-06-27 nr 71: Lov om planlegging og byggesaksbehandling). I den politiska debatten, såsom den kommer till uttryck i stortingsmeldingar, har även andra grundläggande mänskliga behoven givits ett stort utrymme, såsom att boendemiljön skall vara hälsosam. Det senare har handlat om att minska störningar från trafiken, förhindra uppkomsten av trafikolyckor och minska luftföroreningarna. Men också om att trångboddhet och inte minst dåligt underhållna bostäder har en negativ inverkan på hälsan. Detta har varit tydliga målsättningar i framför allt stadsförnyelsearbetena. Andra aspekter av hälsan som sats i relation till den goda boendemiljön har varit möjligheterna till rekreation och inte minst tillgången till grönområden. Det senare har gällt oavsett om bostadsområdet varit beläget i stadens mer centrala delar eller i dess ytterområden.

Notatet fortsätter med den offentliga politiska debatten om god boendemiljö såsom den kommer till uttryck i framför allt Stortinget. Jag följer här ett urval av debatten från 1970-talet och framåt. I debatten har det varit klart och tydligt att bekymren inte varit bostädernas kvalitet, utan

snarare bomiljön. Det bör dock sägas att kvaliteten på bostäderna i storstädernas inre delar varit ett bekymmer som diskuterats i de stortingsmeldingar som behandlat levnadsvillkoren i de större städerna och behoven av byfornyelse. Den politiska debatten och diskussionen såsom den speglats i stortingsmeldingar från 1970-talet och framåt har i mångt och mycket haft en likartad definition av innebörden i god boendemiljö. Det som skilt sig åt över tiden är beskrivningen av samhällsproblemet och vad som bekymrat i befintliga boendemiljöer. Det som också skilt sig åt är verktygen för att skapa goda boendemiljöer och dessutom vem det är som bär ansvaret att verkställa åtgärder.

Den politiska debatten om den goda boendemiljön har manifesterats i lagstiften och då i första hand i "Plan- och bygningslov" från 1985 respektive 2008. Båda lagarna innehåller inledande paragrafer som deklarerar lagens syfte. I relation till den politiska debatten från 1970-talet och framöver, finns några intressanta reflektioner att göra. Det är en tydlig tendens i den politiska debatten efter millennieskiftet att innebörden i god boendemiljö i allt mindre utsträckning har handlat om sociala aspekter av boendemiljön och de socioekonomiska grannskapseffekterna. Fokus har i allt större utsträckning legat på mer fysiska förhållanden. En god boendemiljö skall ge människor goda levnadsvillkor. Men bekymren över att dåliga boendemiljöer i sig kan förstärka effekterna av andra dåliga levnadsvillkor som arbetslöshet ser vi allt mindre av i den politiska debatten efter år 2000. Fram till millennieskiftet betonades inte bara tillgången på arbetsplatser, service, kollektivtrafik och fritidsaktiviteter som aspekter av god boendemiljö. En god boendemiljö skulle också ha ett mervärde i form av utvecklingsmöjligheter för individen och stimulera till sociala kontakter mellan individer. Diskussionen handlade också om hur insatser för att förstärka levnadsvillkoren kunde utformas så att de inte bara förstärkte de materiella levnadsvillkoren utan också de sociala nätverken och det sociala kapitalet samt bidrog till att dana människor i en demokratisk anda.

I debatten hänvisades med jämna mellanrum till plan- och bygglagen. Det är den lag som är det kommunala verktyget för att säkra individerna en god boendemiljö. Vad säger då lagen från 1985? Av § 1.2 framgår att planering enligt lagen speciellt skall lägga till rätta för att säkra barnen goda

uppväxtvillkor. När vi då kommer fram till den nu gällande plan- och bygglagen från 2008 så framgår det att lagen har fått ett betydligt vidare syfte. Nu handlar det om bärkraftig utveckling, miljövänligt byggande, säkerhet och hälsa. Och inte minst om att bygga på attraktiva platser och med goda boendemiljöer. Det är generella formuleringar som gäller alla, och inte enbart barnen.

I takt med att den poliska debatten måhända lämnat debatten om den goda boendemiljön i en vidare såväl fysisk, social och kulturell bemärkelse, och även gett problematiseringen av densamma en undanskymd roll, har lagstiftningen tagit vid och gett den goda boendemiljön en framskjuten plats i samhällsbygget. Men de sociala aspekterna av boendemiljön och den sociala interaktion som uppkommer mellan individer i ett bostadsområde har likväl kommit i skymundan, eller snarare kommit att omfatta de vanskliggställda på bostadsmarknaden och framför allt dem i kommunala bostäder (NOU 2011:15). Emellertid, de sociala aspekterna har indirekt kommit in i diskussionen genom införandet av ägarlägenheter. I den diskussionen blev ägandet ett medel för att inte bara skapa trygghet och säkerhet utan också främja de sociala aspekterna av ett bostadsområde såsom att främja det sociala kapitalet. Men ansvaret synes att i allt större grad läggas på de boende själva. De sociala aspekterna var också en uttalad målsättning i diskussionen om blandad fysisk struktur för att åstadkomma en social blandning i bostadsområdet. Det i sig var ett medel för att skapa sociala kontakter och inte minst tolerans mellan människor.

Den sociala aspekten i bemärkelsen att lägga grund till kontakter mellan människor i ett bostadsområde, är komplicerad. Det framgår i det kapitel som handlat om forskningen om den goda boendemiljön. Det finns en diskussion bland forskare om vad bostadsområdet betyder och för vem samt hur länge, och inte minst vad betyder de ofta svaga band och nätverk som kan utvecklas i ett bostadsområde i förhållande till andra starkare band som utvecklas i till exempel en familjekrets eller vänkrets.

Den av frågorna som varit återkommande i forskningen om boendemiljön, det vill säga forskningen om grannskapet och dess betydelse för individer, är för vem grannskapet är viktigt. Tveklöst har det betydelse för barnen och där råder samstämmighet mellan politiker och forskare.

Grannskapet har också en vidare betydelse för individers trivsel, säkerhet och trygghet. Men det är fortsatt en öppen fråga i vilken grad grannskapet har oberoende effekter för människors livschanser och vad betyder det att utveckla ett socialt kapital i bostadsområdet. Och hur förhåller sig grannskapet till andra arenor där individen är verksam såsom skola, arbetsplatser och inte minst den arean som utgörs av sociala media. Jag har konstaterat att 'place matters', men det finns goda skäl att reflektera över den geografiska vidden av platsen, framför allt för dagens unga. För många av dem är de dagliga kontakterna inte enbart knutna till skola och bostadsområde utan också till vänner på Facebook och Twitter - imaginära platser där geografiska gränser har luckrats upp. Och vilka effekter får det för de unga och deras reella bostadsområden?

1 Inledning

Bostaden och dess omgivning är en betydelsefull fysisk resurs i samhället och fundamental för att tillgodose grundläggande mänskliga behov. Bostaden och boendemiljön sätter också ramar för våra liv och vår livskvalitet. Det gäller både den fysiska strukturen och kvaliteten liksom sammansättning av den sociala miljön.

Redan de gamla grekerna visade ett stort intresse för hur en god boendemiljö skulle utformas. Platon lade på 300-talet fram de principer som han menade borde råda vid uppförandet av den ideala staden. Enligt Platon var det geografiska läget en viktig faktor ur såväl hälsosynpunkt som ekonomisk synpunkt. Platon hävdade också att den ideala staden hade 5 040 medborgare. Men i antikens Grekland var det Aristoteles som blev urbanismens store teoretiker. Aristoteles var upptagen av att skapa en hälsosam stad men också en stad som förenklade livsmedelsförsörjningen. Aristoteles menade dessutom att en stad måste byggas så att människor kände sig säkra och lyckliga.

Allt sedan Platon och Aristoteles har frågan om hur en god boendemiljö skall utformas varit en återkommande samhällsfråga och en politisk målsättning. Men vokabuläret har skiftat, liksom målens utformning. Det amerikanska bostadsdepartementet (portal.hud.gov) uttrycker sina nu gällande målsättningar om den goda boendemiljön i form av sex principer för levbarhet. Principerna handlar om såväl ekonomisk tillväxt, minskad energiförbrukning som trygghet och säkerhet. En av de sex principerna är att minska hushållens kostnader för boende och transporter. En annan av principerna är att investera i hälsa, trygghet och promenadvänliga grannskap. Motsvarande diskussion finns i andra länders politik.

Den goda boendemiljön² är också en bostadspolitisk målsättning i Norge. Av den norska statsbudgeten år 2011 framgår tydligt att det är viktigt att förebygga utvecklingen av problemområden som präglas av negativa levnadsvillkor och av eftersatt underhåll av både bostäder och boendemiljöer.

---

² Fortsättningsvis används begreppen bomiljö och boendemiljö synonymt.

Det är framför allt ett kommunalt ansvar att utveckla goda lokalsamhällen, städer och boendemiljöer, men staten kan ge kommunerna stöd. I "Plan-och bygglagen" § 3.1, som reglerar uppgifter och överväganden i planeringen, sägs bland annat att planer ska omfatta mål för samhällsutvecklingen generellt. Planeringen skall vidare främja en god utformning av den byggda miljön, bra boendemiljöer samt bra uppväxt- och levnadsvillkor. Detta innebär att såväl en estetisk som en funktionell utformning av miljön är viktig i planarbetet. Med bra boendemiljö avses i Plan- och bygglagen både ett gott utbud av bostäder och att bostäder samt närmiljö har en god kvalitet. Bostäder skall inte bara ha en god inre kvalitet. Särskild vikt läggs på tillgängligheten. Bostäderna skall ha ett bra geografiskt läge i förhållande till utemiljö, liksom till skolor och annan offentlig service. Det skall också finnas tillgång till grönytor i bostadsområdet. Genom planering av markanvändningen kan lämpliga bostadsområden för att nå dessa mål säkerställas (Plan-och bygglagen).

Målsättningar om goda bostäder och boendemiljöer är en fråga för bostadspolitiken och planering, men återfinns också inom ekonomisk politik och socialpolitisk samt i samhällelig planering på lokal och nationell nivå. Goda bostäder och boendemiljöer är också en essentiell aspekt av en bärkraftig utveckling. Konkreta exempel på generella insatser med bärkraftig utveckling som målsättning är till exempel stadsförnyelse Oslo inre öst på 1980-talet och handlingsprogrammet Oslo inre öst från 1997 till 2006. Ett mer aktuellt exempel är Groruddalssatsningen där målsättningen beskrivs på följande sätt:

Hovedmålet for satsingen er en bærekraftig byutvikling, synlig miljøopprustning, bedre livskvalitet og samlet sett bedre levekår i Groruddalen. Det utvikles et lokalt og inkluderende samarbeid med beboere, organisasjoner, borettslag, næringsliv, bydeler og offentlige institusjoner. Groruddalens identitet og stolthet skal styrkes. (www.oslo.no)

Om vi riktar blickarna ut mot övriga Västeuropa finns det ytterligare exempel på områdesprogram med likartade målsättningar som för Groruddalssatsningen, och där ett inkluderade arbetssätt som engagerat de boende har varit lika angeläget. Flera projekt har också varit föremål för

utvärderingar i bland annat EU-projektet UGIS (Andersson och Palander 2002, Andersson och Mustard 2005, Palander 2006, Vranken et al 2003, med flera). Forskningen om vad som upplevs som goda kvaliteter i boendemiljön och vilka mekanismer som skapar dem, har varit en viktig kunskapskälla för dessa områdesbaserade insatser.

Frågeställningar

I utlysningen ”Bomiljø, bosetting, integrering” efterlyser Husbanken forskning om vad som skapar goda boendemiljöer – miljöer som är goda för såväl de hushåll som betraktas som svaga på bostadsmarknaden som för hushåll i allmänhet. Boendemiljö kan ses i ett vidare perspektivet och omfatta såväl själva bostaden som bostadsområdet och till och med stadsdelen. Det är den mångfacetterade kontext i vilken människor lever sitt dagliga liv, och som består av såväl bostäder, skolor, service, arbetsplatser som utrymme för fritid och rekreation. Kunskap om boendemiljöns betydelse för människors levnadsvillkor och vad som skapar goda boendemiljöer, är viktig för utvecklingen av norsk bostadspolitik generellt och för olika bostadssociala satsningar speciellt. Husbankens frågeställningar kan sägas omfatta det goda boendet ut ett policyperspektiv, planeringsperspektiv lika väl som utfallet i enskilda boendemiljöer för individer och hushåll.

De övergripande frågorna i föreliggande studie handlar för det första om politik och planering om den goda boendemiljön. De metoder som tillämpas i denna studie är framför allt analyser av relevanta offentliga dokument, med målsättningen att utforska tankegångarna och den bakomliggande innebörden i politiska målsättningen om den goda boendemiljön. De offentliga dokument som i första hand kommer ifråga är stortingsmeldingar, propositioner och offentliga utredningar (NOU). Som ett sätt att ytterligare fördjupa kunskapen om innebörden i den goda boendemiljön och i vilken grad planering och politik kan åstadkomma goda boendemiljöer har dokumentanalysen kompletterats med en så kallad expertintervju. Den har framför allt tjänat som bakgrundsinformation. Mitt urval av stortingsmeldingar är på inte sätt fullständigt, till det är tiden alltför begränsad och de meldingar som direkt och indirekt berör människors boendemiljö alltför omfattande. Det urval som jag tillämpat har haft två syften, nämligen att

spegla de stora dragen i den politiska debatten och diskussionen om god boendemiljö och att undersöka hur innebörden i begreppet god boendemiljö skiftat över tiden.

Studien handlar också om effekter av att leva i olika boendemiljöer och vilken innebörd människor i allmänhet lägger i begreppet goda boendemiljön och eventuella diskrepanser som finns mellan den offentliga definitionen av den goda boendemiljön och individers definition. Forskningen om flyttningar och om boendepreferenser ger sådan kunskap. Det finns också en omfattande forskning om sambandet mellan boendemiljö och levnadsvillkor. Här görs en litteraturöversikt över relevant framför allt internationell litteratur. I översikten läggs särskild vikt vid den forskning som handlar om grannskapets betydelse för levnadsvillkoren. I det sammanhanget diskuteras också innebörden i begreppet levnadsvillkor, och hur levnadsvillkoren kan knytas till olika geografiska kontexter och bostadsregimer.

De frågor som Husbanken reser om institutionella förhållanden på bostadsmarknaden är komplexa och relaterade till sin kontext. I litteraturöversikten nedan sammanfattas översiktligt den kunskap som finns på område. Utifrån befintlig forskning diskuteras också vilka mekanismer som kan vara verksamma för att skapa ett samband mellan levnadsvillkor och ägarstruktur. Här uppmärksammas också hur ägarformer (äga-hyra) inverkar på den sociala kohesionen respektive det sociala kapitalet i ett bostadsområde.

I litteraturöversikten nedan uppmärksammas också forskningen om segregation och integration. Boendesegregation är det påtagliga uttrycket för geografiska skillnader i levnadsvillkor. Uppmärksamhet riktas särskilt mot den nationell och internationella forskningen om boendemiljö, levnadsvillkor och inkludering i boendemiljö med en koncentration av svaga hushåll definierade efter disponibla inkomster och etnicitet.

Frågor om sambandet mellan å ena sidan boendemiljön, levnadsvillkor och inkludering och å andra sidan koncentration och spridning diskuteras utifrån tidigare forskning. Men denna fråga analyseras vidare i Magnusson Turner och Wessel (2012), där frågeställningen rör sambandet mellan socioekonomisk mobilitet och spatial mobilitet.

Arbetets uppläggning

Litteraturoversikten handlar om boendemiljö, men också om bosättning och om integration. Översikten inleds med en diskussion om hur begreppet god boendemiljö har använts i politiken, i planeringen och i forskning (Kapitel 2). Därefter följer ett kapitel om boendemiljö och planering (Kapitel 3). Jag övergår därefter till den mer detaljerad analys och diskussion av den offentliga politiska debatten om god boendemiljö såsom den kommer till uttryck i framför allt Stortinget (Kapitel 4). Jag följer här debatten från 1970-talet och framåt. Kapitlet om forskningen om boendemiljö handlar framför allt om grannskap och om hur grannskapets utformning kan påverka individens levandsvillkor och livschanser (Kapitel 5). Genomgången avslutas med en uppsummering (Kapitel 6).

2 Begreppet god boendemiljö

Uttrycket ”god boendemiljö” är ett honnörssord som flitigt användas av kommuner, bostadsföretag samt andra privata och offentliga verksamheter. God boendemiljö förekommer ofta som en målsättning i politik och planering inom vitt skilda sammanhang som bostadspolitik, bostadsproduktion och förvaltning, barnomsorg samt äldreomsorg. Uttrycket har en positiv laddning och är nära sammankopplat med gemenskap, tillhörighet och närhet, men också till ett gott liv i vid bemärkelse inom ett geografiskt avgränsat område.

Som föremål för forskning finns boendemiljön i olika kontexter där innebörden förvisso är mer explicit i jämförelse med i politik och planering, men likväl varierande. Inom denna forskningstradition är ett syfte att finna svar på frågor om vilka förhållanden i boendemiljön som skapar goda levnadsvillkor för människor men också vilka förhållande som ramar levnadsvillkoren. Själva begreppet boendemiljö avser vanligtvis den fysiska omgivning där människor lever och verkar, men också de sociala och kulturella förhållandena i dessa omgivningar. Begreppet täcker å ena sidan samspelet mellan människor och å andra sidan samspelet mellan människor och deras fysiska omgivning. Edward Soja (2000) myntade begreppet den sociospatiala dialektiken. Begreppet fångar den ömsesidiga interaktionen mellan människor och rummet, och som består i att människor skapar och förändrar det urbana rummet samtidigt som människor på olika sätt influeras av det rum i vilket de lever och arbetar.

Det är inte bara begreppet boendemiljö som förekommer i forskning om platsens betydelse. Mer vanligt förekommande är begreppen bostadsområde. Begreppen bostadsområde och boendemiljö är varandra närliggande, men den geografiska skalan kan variera. I framför allt den amerikanska litteraturen hävdas att bostadsområde är ett geografiskt vidare begrepp och att ett bostadsområde kan omfatta flera boendemiljöer. Betydelsen av denna distinktion kan alltid diskuteras men tendensen är att de alltmer kommit att bli synonyma, åtminstone i en kontext där bostadsområdet är av en måttlig storlek.

Med forskningen om boendesegregations konsekvenser har begreppet grannskap eller nabolag blivit en alltmer adekvat benämning. Pløger (1997) använder i sin avhandling om stadsliv och modernitet begreppet närmiljö som även det har fått stå som synonym till nabolag. Han menar också att i den norska debatten har närmiljö kommit att stå som symbol för det engagerade grannskapet, den engagerade lokala gemenskapen, de små täta och homogena sociala enheterna med, understryker Pløger, en stark informell social kontroll. Det senare är en intressant iakttagelse som jag skall återknyta till i den polisiska debatten om bomiljö som följer i kapitel 4.

Grannskapet ses i hög grad som ett socialt konstruerat rum till skillnad från bostadsområdet som utgör ett mer fysiskt rum. Forrest och Kearns (2001) beskriver grannskapet som en area för sociala kontakter mellan människor och det är i grannskapet som människors sociala identitet och livschanser skapas. I strikt bemärkelse är grannskapet ett socialt och fysiskt homogent område inom vilket interaktionen mellan fysiska och sociala förhållanden är starkare än interaktionen med det omgivande samhället (Bourne, 1981). Men terminologin är på intet sätt entydig och begreppen boendemiljö, bostadsområde och grannskap används ofta synonymt i forskningen (Andersson 2001, Bergsten 2010).

I den följande studien som handlar om den politiska och den vetenskapliga diskussionen kring den goda boendemiljön är det väsentligt att först bestämma själva terminologi för att i ett nästa steg sätta fokus på vilka fysiska och sociala förhållande i en människas omgivning som skapar goda levnadsförhållanden och för vem. Här spelar den geografiska dimensionen en väsentlig roll.

Begreppet boendemiljö är ett förhållandevis etablerat begrepp i politik och planering, även om dess innebörd över tiden har skriftat. Utmaningen är att finna de forskningstraditioner där motsvarande företeelser studerats. Som vetenskapligt begrepp är det snarare det svenska grannskap och det norska nabolag som är det vanligast förekommande begreppet för människors boendemiljö. Valet av terminologi har särskild betydelse i en litteratursökning. Ett vanligt förekommande engelskt begrepp för motsvarande forskning är "neighbourhood". Men inte heller den engelska terminologin är entydig. Begreppen "community" och "residential area" får ofta stå som

synonymer till "neighbourhood" (Short 1996). Det betyder också att vi här har att göra med ett skalproblem: den geografiska uttolkningen av grannskap varierar. I litteraturgenomgången i kapitel 4 läggs emellertid ett fokus på den forskning som handlar nabolag, grannskap och "neighbourhood". Det är ett val som förvisso medför en risk att utesluta adekvat forskning. Men samtidigt är den forskning som finns publicerad i artiklar med dessa sökord mäktigt omfattande. En sökning i litteraturdatabasen Web of Science, och avgränsat till samhällsvetenskapliga artiklar med neighbourhood som ämne, ger drygt 16 500 träffar. Avgränsat ytterligare till "neighbourhood effects" som ämne ger närmare 4 500 träffar, varav drygt 550 har sökorden i titel³.

---

³ Litteratursökning 2012-02-29.

3 God boendemiljö i planeringen

I varje välfärdsland finns någon form av offentlig planering av den byggda miljön med målsättningen att åstadkomma bostadsområden som är attraktiva och trygga för landets invånare, och som dessutom utgör goda och hälsosamma livsmiljöer. Planeringsforskningen är omfattande med en mängd olika tillämpningsmöjligheter, och handlar om såväl planeringsideologier som om mål för politiken samt politikens utfall och effekter. Särskilt forskningen om stadsförnyelse har riktat fokus mot genomförandet av planeringen genom nätverk och samverkansprojekt (Hertting, 2003). Flera forskare har också gripit sig an frågeställningar om planeringens politiska diskurser. Bland mer aktuell forskning bör nämnas Holmqvists (2009) avhandling om idéerna bakom blandat boende som medel för att minska boendesegregationen i Sverige och åstadkomma goda livschanser för befolkningen. Det är också en politik som går under benämningen ”social mix policy”.

Begreppet grannskap har anor tillbaka till sent 1800-tal, och den urbanisering som följde i industrialismens fotspår. Med en okontrollerad tillväxt av städerna följde också sämre levnadsförhållanden för människorna. Under det tidiga nittonhundratalet var föreställningen om grannskapet att det efterliknade en cell; det var avgränsat och relativt isolerat. I den tidens grannskapsdiskussion betonades miljön som en viktig bestämningsfaktor för livskvaliteten i bostadsområdet. Begreppet grannskap, som det kom att användas i den tidens stadsplanering i framför allt USA och Storbritannien, men också annorstädes, härrör från att det fanns en oro under nittonhundratalets första decennier över effekterna av den hastiga urbaniseringen. Den planering som riktades mot grannskapet var ett försök att motverka dessa negativa effekter genom att främja grannsämjan, att åstadkomma en gemensam identitet i grannskapet samt skapa ordning och reda men inte minst, värdighet. Medlen för att åstadkomma denna känsla av gemenskap var att tillhandahålla en miljö där det fanns möjligheter till fritid, rekreation och socialt umgänge, liksom en miljö som var trygg, säker och skyddad (Forrest och Kearns 1999, sid 24).

I USA formulerade arkitekten och planeraren Clarence Perry under 1900-talets början några principer som skulle komma att bli vägledande för industrialismens samhällsbygge. En av dessa var principen om grannskapsenheter. Perrys föreställning om storleken på grannskapet byggde på att det skulle motsvara upptagningsområdet för grundskolan (Persson 2001). Syftet med grannskapstanken var enligt Perry att stärka de ofta utsatta människor som bebodde städernas nya stadsdelar genom att erbjuda dem goda offentliga skolor. En viktig drivkraft i grannskapsplaneringen var socialiseringen av de många invandrarna. I det arbetet ansågs en god utformning av den fysiska miljön som väsentlig för att åstadkomma samhörighet mellan individer. Med lokal kommersiell service, parker och lekplatser, samt trafikseparering och ett konstnärligt utformat landskap ville Perry åstadkomma en human livsmiljö (Legates och Stout 1996).

Det geografiska område som Perry definierade som ett grannskap omfattade mellan 1 000 och 5 000 hushåll vilket bestämdes av det nödvändiga befolkningsunderlaget för att inrymma en skola inom gångavstånd. Perrys definition av grannskap är i förhållande till det geografiska område som ligger till grund för en rad av senare tids studier om grannskapseffekter förhållandevis stort. Den geografiska innebörd som Perrys gav begreppet grannskap är närmare att betrakta som en stadsdel (bydel).

Grannskapsplaneringen blev ett viktigt inslag i det planeringsidéer som följde på mellankrigstidens funktionalism. Ett av många kännetecken i funktionalismen är att platsen saknar betydelse. I grannskapsplaneringen har platsen däremot en stor betydelse. Schönbeck (1994) skriver "För funktionalismens teoretiker var den täta staden, de sammanhängande husen, den kontinuerliga följderna av i varandra flätade gaturum, portar och gårdar inget ideal. Den var i stället en exempelsamling på illa åtskilda funktioner och tillhörde ett förlegat mindre funktionsdugligt stadium av stadsbyggande. Dessutom var den i hög grad ett utslag av spekulation."

Krigets auktoritära regimer medverkade sannolikt till den humanism i stadsplaneringen som är kännetecknade för grannskapsplaneringen. Intresset för sociala aspekter i planeringen startade under krigsåren, och ambitionen var det sociala samhällsbygget. Den mänskliga skalan hade gått förlorad i 1930-talets massamhälle och stordrift; industrialismen hade lett till

grupphemlöshet; de primära grupperna hade ersatts med de sekundära, utan personliga relationer. Många av de unga arkitekter som under 1930-talet förespråkade funktionalismen förordade nu grannskapsplanering. En bidragande orsak till denna helomvändning var insikten om funktionalismens negativa aspekter. Utvecklingen av den funktionalistiska stadsplaneringen hade gått mot att individerna kunde grupperas in i ett begränsat antal behovstyper och bostäder designas och byggas direkt efter dessa behovstyper. Schönbeck (1994) menade också att 1930-talets arkitekter nu vakande upp med en insikt om att 1930-talets stadsplanering alltför ensidigt hade fokuserat på funktionalismens höga krav på sol och grönska, men att man glömt trevnaden. En annan bidragande orsak till att funktionalismen förlorade terräng var att det under efterkrigstiden helt enkelt rådde brist på det byggnadsmaterial som använts under funktionalistiska eran, det vill säga stål och betong. Istället upplevde teglet och det småskaliga byggandet en renässans.

I grannskapsplanering blev den gamla byn med sin överblickbarhet och bekanta miljö något av förebilden. Den gamla byn bestod också av lagom stora enheter som kunde skapa gemenskap och ge hemtrevnad, vilket var något som grannskapsplaneringens företrädare menade var bortglömt i funktionalismen. Målsättningen för grannskapsplaneringen var att stadsdelar och grannskap skulle kombinera byns gemenskap med stadens privata sfär och på så sätt ge upphov till sociala relationer mellan människor, främja personlighetsutvecklingen och därtill utveckla ansvarskännande människor. Idéerna hämtades framför allt från amerikanen Perry, men också från engelsmännen Ebenezer Howard och Lewis Mumford. Som jag beskrivit ovan menade Perry att gemenskap uppstod när det fanns service och gemensamhetsanläggningar. Det var dock inte nödvändigt att det fanns arbetsplatser. Däremot var det viktigt att stadsdelen inte vara för stor, utan vara överblickbara för de boende (Legates och Stout 1996).

Socialpsykologiska skäl begränsade storleken på grannskapet uppåt och krav på befolkningsunderlag för service nedåt. Grundskolans krav på befolkningsunderlag blev det viktigaste måttet i planeringen av grannskapet. Grannskapet skulle kännas igen som en egen stadsdel – en avgränsad enhet av bebyggelse beläget utanför staden, med grönska och ren luft. Grannskapet

skulle vara fredat från trafik men med matarleder och men snabba transporter in till stadens centrum (Schönbeck 1994).

Planering för grannskap avsåg de större städerna. Den typ av grannskap som skulle åstadkommas med grannskapsplanering, förutsågs redan finnas i de mindre städerna. Grannskapsplaneringen med sina sociala förtecken övergavs i slutet av 1950-talet. Efterkrigstidens ekonomiska tillväxt och inte minst den kraftiga befolkningstillväxten ställde nya krav på samhället i form av bostäder, skolor, service och infrastruktur. Grannskapsplaneringen kom att ersättas av vad som kommit att betecknas som en rationell planering. Men grannskapsplaneringens idéer om att grannskapet ger kontextuella effekter (Holmqvist 2009) återfinns idag i den politik som är mer känd under den engelska benämningen social mix policy.

4 God boendemiljö i politiken

Min analys av hur begreppet god boendemiljö använts och definierats i politiken har ett fokus på Norge men med utblickar mot bland annat Sverige. I en granskning av politik kan vara nödvändigt att göra en historisk tillbakablick. Men valet av utgångspunkt är inte alltid självklar. En alternativ utgångspunkt är när bostadspolitiken och bostadsplaneringen övergick från en uppbyggnadsfas till en förvaltningsfas (Franzén och Sandstedt 1996, Annaniassen 2006, Sørvoll, 2011). Uppbyggnadsfasen i Norge omfattar perioden från efterkrigstiden fram till mitten av 1970-talet och handlade om bostadsförsörjning och framför allt om att bygga bra bostäder till rimliga priser (Annaniassen 2006). Förvaltningsfasen omfattar perioden från mitten av 1970-talet fram till mitten av 1990-talet, och handlade framför allt om att förvalta och att förnya det befintliga beståndet. Annaniassen (2006) betraktar 1970-talet om en vändpunkt både angående bostadspolitiken och institutionella förhållande på den norska bostadsmarknaden.

Det är under förvaltningsfasen som boendemiljö blir ett begrepp i bostadspolitiken. I Norge förändras politikens inriktning under början av 1970-talet och i Stortingsmelding nr. 76 (1971–72), sattes ett fokus på bomiljön. Det finns stora likheter i inriktningen den norska och den svenska bostadspolitiken under inledningen av 1970-talet. Franzén och Sandstedt (1996) beskriver hur idealen för byggandet i Sverige kom att förändras under 1970-talet. Orsaken var den intensiva kritik som riktades mot de förorter som växt fram under 1960-talet och som fått benämningen miljonprogramsområden⁴. Det var områden som alltmer kommit att förknippas med brist på gemenskap och aktiviteter, en steril utformning och inte minst växande sociala problem. Bostadspolitiken hade fram till 1960-talet handlat om bostadens inre kvaliteter och ekonomi. Men i den officiella bostadspolitiken

---

⁴ Miljonprogrammet är benämningen på bostadsbyggandet i Sverige under perioden 1965-1975. Målsättningen var att lösa den akuta bostadsbristen genom att under kort tid bygga en miljon bostäder, men också att förbättra bostadsstandarden i landet. Flertalet bostäder var lägenheter i flerbostadshus, men även många radhusområden räknas in i miljonprogrammet.

under 1970, som baserades på de offentliga utredningarna Solidarisk bostadspolitik (SOU 1974:17) och Bostadsförsörjning och bostadsbidrag (SOU 1975:51) förändrades bostadspolitiken till att också handla om boendemiljö, om integration och om segregation.

Annaniassen (2006) beskriver i sitt kapitel om norsk bostadspolitik (Bengtsson 2006) Stortingsmelding nr. 76 (1971–72) Boligmeldingen, som ett försök att införa en starkare politisk styrning av boendet, men också som en politisk ambition att utjämna de sociala skillnaderna i boendet. Johannesen (2003) beskriver detta policydokument som en del av 1970-talets socialdemokratiska ordning och en bostadspolitisk planekonomi. Men dessa bostadspolitiska ambitioner fick emellertid ett ringa genomslag i norsk bostadspolitik (Annaniassen 2006). Oaktat Boligmeldingens vidare öde, är den ett intressant tidsdokument. Boligmeldingen markerar en övergång från en politik inriktad mot produktion till en politik inriktad mot förvaltning och förnyelse. I denna förvaltningsfas kommer också boendemiljön att bli ett väsentligt inslag.

Stortingsmelding nr. 76 (1971–72) – Om bostadsfrågan

I början av 1970-talet bedömdes de mest överhängande problemen med själva bostaden att vara lösta. Men för ett stigande antal människor var miljön kring bostäderna mindre tillfredsställande. I Stortingsmelding nr. 76 (1971–72)⁵ diskuterades i vad problemen bestod, och vilken typ av bostadsområden som var mest utsatta. Slutsatsen var att problemen med boendemiljön framför allt gällde nybyggda bostadsområden. Många av dessa områden utgjordes av randbebyggelse utefter starkt trafikerande vägar. Ett annat problem var bristen på service i dessa områden och avsaknaden av gemensamhetskapande åtgärder. En annan brist var avsaknaden av boendeinflytande. De boende hade inte haft möjlighet att aktivt delta i planeringen av områden. Av meldingen framgår att regeringen betraktade boendeinflytande som ett betydelsefullt medel för att skapa en naturlig gemenskap i bostadsområdet.

---

⁵ Vid tidpunkten för Stortingsmelding nr. 76 1971-72 var Tryggve Bratteli (Ap) statsminister. Regeringen Brattli I avgick 1972.

Regeringens uppfattning som den kom till uttryck i stortingsmeldingen, var att det framför allt var den yttre miljö som skulle lägga grunden till att skapa gemenskap i ett bostadsområde. Bostäderna var välplanerade, men miljöerna var torftiga. De bostadsområden som saknade en god boendemiljö kännetecknades av att vara nyexploaterade och av att bebyggelsen framför allt bestod av flerfamiljshus. Områdena var också belägna utanför de etablerade städerna och dess befolkning var nyinflyttad. Men, konstaterade regeringen, de regionala skillnaderna var stora. På samma sätt som i dagens diskussion om segregations orsaker och effekter var det också här fråga om skaleffekter, det vill säga problemen med dåliga boendemiljöer accelererade med städernas befolkningsstorlek och täthet.

Till den norska problembilden hörde också bristen på arbetsplatser i dessa nya bostadsområden och de problem som skapades för framför allt de som var deltidsarbetande, som underförstått var kvinnorna. Bristen på arbetsplatser i bostadsområdets närhet innebar för de deltidsarbetande kvinnorna att de i princip tvingades till arbetslöshet. Det var helt enkelt inte tidsmässigt och ekonomiskt möjligt för dem att ha långa arbetsresor och tillika ha ansvar för hem och barn. Demografin i dessa bostadsområden kännetecknades dessutom av en betydande andel familjer med barn vilket, enligt regeringen, ställde stora krav på service för framför allt barn och ungdomar i områdena.

I stortingsmeldingen fäste regeringen stor uppmärksamhet vid bostadsområdenas geografiska läge och de problem som uppstått därför att områdena inte bara var randbebyggelse utan också belägna längs efter stark trafikerade vägar. De uppkomna problemen bestod inte enbart i trafikbuller utan också i en hög olycksfrekvens. I takt med att antal bilar ökade blev också bristen på parkeringsplatser ett allt större problem, tillika ett betydande inslag i den fysiska miljön. Regeringen sammankopplade en del av miljöproblemen med de höga boendeutgifterna. Den press som boendeutgifterna utgjorde för många familjer tillsammans med bristen på fritid till följd av långa arbetsresor, var några av förklaringarna till att de boende tog få egna initiativ till att skapa gemenskap i områdena. De brister som regeringen identifierade i stortingsmeldingen drabbade samtliga invånare i bostadsområdena. Men det som var särskilt utsatta var de som tillbringade betydande tid i områdena, såsom de hemarbetande, de äldre och barnen.

Men boendemiljön var inte enbart ett problem i de nya bostadsområdena i städernas utkanter. Regeringens uppfattning var att det också gällde de gamla områdena i städernas centrum. Men problemen i dessa områden hade en annan karaktär. Ett problem som identifierades i innerstäderna var bristen på allsidig åldersammansättning. Men även trafiken utgjorde ett bekymmer för boendemiljön. Orsakerna var desamma som i de nya bostadsområdena – en ökad mängd bilar och alltför få parkeringsplatser, trafikbuller och inte minst luftföroreningar. Andra problem som identifierades i innerstadens bostadsområden var bristen på lekplatser för de mindre barnen och samlingsplatser för de unga vuxna. Därtill var bostäderna i innerstaden alltför trånga för att uppfylla tidens krav på utrymme. Trångboddheten var stor, menade regeringen, och trångboddheten hade konsekvenser för de unga och deras möjligheter till ett privatliv och att utveckla självständighet.⁶ De problem som identifierades i stortingsmeldingen i övriga delar av Norge hade ringa anknytning till själva boendemiljön. Dessa problem handlade istället om bristen på arbetsplatser, en åldrande befolkning till följd av att de unga lämnade dessa områden och brister i serviceutbudet.

I den analys som gjordes i Stortingsmelding nr. 76 (1971–72) av orsakerna till utvecklingen, i första hand i de nya bostadsområdena i städernas ytterområden, utpekades särskilt det geografiska läget i betydelsen avstånd från städernas centrum och att det var frågan om nyexploatering. Andra orsaker var byggnadstekniken som inneburit att byggandet hade gått från att vara småskaligt till att bli storskaligt. Bristen på service i de nya bostadsområdena förklarades framför allt av att finansieringen av servicefunktioner var mindre fördelaktig än för bostäder. Bristen på arbetsplatser i bostadsområdena förklarades framför allt av den policy för bostadsbyggandet som var rådanande under framför allt 1960- och 1970-talen, nämligen att inte geografiskt blanda bostäder och arbetsplatser. Den ensidiga demografiska sammansättningen menade regeringen, hade sin förklaring i skillnader i boendekostnader mellan det befintliga beståndet och nyproduktionen. Kostnaderna var högre i nyproduktionen, och till följd av

---

⁶ I Magnusson Turner och Stefansen (2012) diskuteras ytterligare den forskning som handlar om vilka konsekvenser som trångboddheten kan få för barns och ungas livskvalitet och livchanser.

begränsningar i utbudet av bostäder på begagnatmarknaden var alternativet för nybildade hushåll och inflyttade hushåll att flytta in i nyproducerade bostäder. Men att flytta från en bostad i beståndet till en i nyproduktion var inte ett reellt alternativ för de hushåll som redan befann sig på bostadsmarknaden. Till det var skillnaderna i boendekostnader mellan bestånd och nyproduktion alltför stora. Ett annat förhållande som hade en negativ inverkan på boendemiljön var den ökande bilismen.

I Stortingsmelding nr. 76 (1971–72) var boendemiljön och dess utformning en väsentlig aspekt i regeringens formulering av målsättningarna för den framtida bostadspolitiken. Regeringen konstaterade att själva bostaden och boendemiljön måste ha sådana egenskaper att de kunde ge en grund för trivsel, för möjligheter till att utvecklas, och för ro, vila och trygghet samt sociala kontakter mellan människor. I meldingen gavs bostadspolitiken en synnerligen betydelsefull roll som gick utöver politikens traditionella kärnfrågor. Regeringen hävdade här att bostadspolitiken hade en grundläggande betydelse för andra värden i samhället såsom jämlikhet, frihet, gemenskap, trygghet och demokrati. En aspekt på jämlikheten var den sociala blandningen i bostadsområdena som skall uppnås med att det byggdes bostäder av olika typer och till olika pris. Demokratin var också en viktig aspekt av bostadspolitiken och skulle uppnås med ökat boendeflytande bland de boende i bostadsområdena.

En särskilt angelägen fråga var orsakerna till uppkomsten av sociala problem i bostadsområdena och hur problemen skulle kunna förebyggas. Regeringen hävdade i stortingsmeldingen att höga boendekostnaderna, dåliga bostäder och en dålig boendemiljö kunde bidra till att skapa sociala problem i ett bostadsområde. Men sociala problem var också ett uttryck för människors vantrivsel och svårigheter knutna till andra aspekter av livet för stora grupper av människor. Det senare var problem som i sig inte var relaterade till boendemiljö men som kunde förstärkas av en dålig boendemiljö. Regeringen drog slutsatsen att det var en angelägen uppgift att förebygga sociala problem i bostadsområdena genom rimliga boendekostnader, goda bostäder och en god boendemiljö. Men åtgärder i den riktningen var inte enbart en uppgift för bostadspolitiken utan också en uppgift för

socialpolitiken, som framhöll regeringen i stortingsmeldingen, därmed skulle få ett vidgat uppdrag.

Ett av de bärande argumenten för varför det var viktigt att satsa på boendemiljön var att bostaden och den närmsta omgivningen var och fortsatt är en plats där människor tillbringade mycket av sin tid. Det gällde särskilt barn och äldre, men under 1960- och 1970-talen även de hemmaarbetande vuxna. I stortingsmeldingen framhölls att tiden nu var inne för att satsa på kvalitet i boendemiljön. Den målsättningen gavs också en operationell definition i form att alla skulle få en hygglig bostad. Och för att uppnå det målet krävdes högt tempo i byggandet och därtill rationella byggmetoder. Men i stortingsmeldingen underströk regeringen att alla åtgärder som krävdes för att åstadkomma goda boendemiljöer inte låg inom bostadspolitikkens ansvarsområde. Andra sammanslutningar var betydelsefulla såsom frivilligorganisationer, skola, sociala myndigheter etc, men också enskilda individer i den lokala miljön. Här specificerade också regeringen vad som krävs för skapa en god boendemiljö; tillgång till lek- och rekreationsområden, trafikseparering och parkering, gemensamhetslokaler, närhet till naturen, social service, kommersiell service, en varierad bebyggelse, en varierad befolkningsstruktur, möjligheter till att flytta inom området och ett rimligt utbud av arbetsplatser samt goda kommunikationer.

Nästa steg i den formella hanteringen av Stortingsmelding nr. 76 var inställningen från Stortingets Kommunalkommitté.

Inställning från Kommunalkommittén till Stortinget

I en inställning från Kommunalkommittén (Innst, S. nr. 331) om bostadsfrågor instämde kommittén i att det fanns ett behov av att satsa på miljön i bostadsområdena. Men fortsatte de, boendemiljön kunde inte göras bättre med enbart bostadspolitiska medel. Problemen omfattade en rad politikområden och det var därför nödvändigt att se dem i ett vidare sammanhang. Kommittén fattade därför ett beslut om att utsätta den vidare behandlingen av de delar av Stortingsmelding nr. 76 (1971–72) som handlade om åtgärder för att förbättra boendemiljön. Men fortsatte kommittén, det fanns inga hinder för att i de framtida utbyggnadsprojekten arbeta i stortingsmeldingen anda för att åstadkomma goda boendemiljöer.

Förhandlingarna i Stortinget om Stortingsmelding nr. 76 (1971–72)

I förhandlingarna i Stortinget (No 437 den 12 juni 1972) var slutsatsen densamma som i Kommunalkommittén; boendemiljön var en av de viktigaste bostadspolitiska frågorna under de följande åren. Men bristen på tid i förhållande till frågans omfattning gjorde att frågan om boendemiljö inte kom upp till behandling. Det hindrade emellertid inte Stortingets ledamöter att under debattens gång kommentera problemen i boendemiljön och konstatera att svagheter i boendemiljön var en väsentlig fråga och att brister i boendemiljön var särskilt bekymmersamt för barns och ungas uppväxtförhållanden.

En av de frågor som diskuterades i Stortinget och som tangerade boendemiljön var de höga boendeutgifterna i nya bostäder. Stortinget relaterade det framför allt till de svårigheter som låginkomstgrupper stod inför när de skulle söka en bostad. Stortinget menade att bristen på prisvärda bostäder bidrog till att öka rotlösheten i samhället och att försvåra för familjer att skapa ett harmoniskt familjeliv. Stortingets förklaring till att familjer hade svårt att finna en prisvärd bostad var en spegling av tiden. Stortinget konstaterar nämligen att det vanligtvis bara var en familjeförsörjare i norska familjer efter giftemål och familjebildning; det vill säga mannen förvärvsarbetade medan kvinnan skötte hem och barn. Därmed blev också familjernas disponibla inkomster relativt sett låga i förhållande till försörjningsbördan.

Tillväxten i det norska samhället var hög under början av 1970-talet och det skapade köer. Det var inte bara köer till bostäder som skapade problem. Stortinget menade att köer i allmänhet i städerna skapade vantrivsel och mänsklig olycka. Det var, konstaterade Stortinget, angeläget att minska på köerna. Vilka köer som avsågs och vilka satsningar det var fråga om utvecklades emellertid inte i debatten i Stortinget. Dock var de långa tomtköerna något som bekymrade.

I Stortingsdebatten kritiserades byggandet av flerfamiljshus. Stortinget konstaterade att flerfamiljshusen hade favoriserats på bekostnad av småhus och annan småskalig bebyggelse. Stortinget menade att flerfamiljshusen för det första inte passade in i den norska bebyggelsestrukturen och för det andra inte bidrog till att skapa trivsel i bostadsområdena.

Trivsel var för övrigt en vanlig målformulering i grannskapsplaneringen redan under 1940-talet. Men under 1960-talet tonades demokratiaspekten ned liksom betydelsen av närområdet för människors vardagsliv. Snabbare kommunikation, ökad levnadsstandard och inte minst kvinnans inträde på arbetsmarknaden var några av orsakerna till att närområdet förlorade sin funktion som det primära området för sociala relationer och närhet. Men i den norska politiken under 1970-talet var uppfattningen och visionen fortsatt att närområdet hade en stor betydelse för att skapa sociala relationer och dana människor i en demokratisk anda.

Mitt nästa nedslag i den bostadspolitiska debatten är Stortingsmelding nr. 12 från börja av 1980-talet.

Stortingsmelding nr. 12 (1981–82) – Om bostadspolitik

Stortingsmelding nr. 12 (1981–82)⁷ om bostadspolitik är präglad av en tid med befolkningstillväxt, köer och högt bostadsbyggande samt en stigande bostadsstandard. Regeringens bedömning var att det rådde en relativt god balans mellan utbud och efterfrågan på de flesta bostadsmarknader. Men i de större städerna var det en fortsatt en brist på bostäder, som bland annat yttrade sig i omfattande pendlingsresor bland dem som arbetade i de större städerna men inte hade möjlighet att bo i anslutning till sin arbetsplats.

I stortingsmeldingen diskuterades bomiljö och stadsförnyelse, men också betydelsen av att befolkningen ägde sin egen bostad, uttryckt som att:

”det er ønskelig at flest mulig eier sin bolig enten selv eller gjennom samvirke” (St. meld. nr. 12, sid 6).

Att äga sin egen bostad var enligt regeringens uppfattning ett medel för att säkra den enskildes trygghet, oberoende och medinflytande i boendet men också för att ge större ansvar och mer delaktighet i förvaltning och underhåll av bostäder och bostadsområden. De boende skulle helt enkelt få ett större ansvar för att själva skapa en eftersträvansvärd god boendemiljö. Att fler skulle äga var dessutom ett viktigt mål i stadsförnyelsearbetet (byförnyelsen). Den vidare betydelsen av att äga har också diskuterats bland forskare.

---

⁷ Stortingsmelding nr. 12 (1981-82) lämandes under Gro Harlem Brundtlands (Ap) första regeringsperiod 1981.

Diskussionen har bland annat handlat om huruvida ägandet i sig stimulerar uppbyggnaden av det sociala kapitalet (se Magnusson Turner och Stefansen 2012).

I Stortingsmelding nr. 12 konstaterade regeringen att den enskildes trivsel och utvecklingsmöjligheter i boendet i hög grad var knutna till boendemiljön – det vill säga bostadens fysiska, sociala och kulturella omgivning. Men betydelsen av boendemiljön varierade mellan olika demografiska grupper så till vida att den var mer betydelsefull för dem som hade sitt dagliga liv i bostadsområdet, såsom barnen och de äldre.

Tidigare stortingsmelding som diskuterat boendemiljön, bland annat nr. 76 1971–72, hade, påpekade regeringen i Stortingsmelding nr. 12, riktat uppmärksamheten på boendemiljöns fysiska egenskaper och tillgången på service. Bedömningen nu var att den fysiska standarden var god i nya områden, med lekplatser, trafikseparering, gemensamhetsutrymmen etc. Men fysiska problemen kvarstod i några äldre bostadsområden, områden som dessutom hade en befolkningssammansättning som regeringen beskrev som sammansatt av många äldre och andra låginkomstgrupper. Det var också boendemiljöer som socioekonomiskt kännetecknades av en ojämn resursfördelning. Dessa boendemiljöer kännetecknades också fortsatt av brister i den fysiska miljön såsom trafikbuller.

I Stortingsmelding nr. 12 riktade regeringen uppmärksamheten på hur norska bostadsområden fungerade socialt och kulturellt. Det som bekymrade regeringen var de nya bostadsområdena som framstod som avskilda från den övriga stadens sociala och ekonomiska liv. Upplevelsen av avskildhet hade sin grund i att bostäder, arbetsplatser och fritidsaktiviteter hade fysiskt separerats. Bostadsområdena var, menade regeringen, inte längre så allsidiga som många önskade, och underlaget för att bygga gemenskap, kontakter och omsorg i bostadsområdet utarmades.

Regeringen konkluderade med att den i sitt långtidsprogram understrekat att bostadsområdena hade en betydelsefull funktion att fylla som plats för att utveckla välfärden. Bostadsområdet var den lilla sociala gemenskap som kunde ge individerna trygghet och samvaro men också lösa vissa gemensamma uppgifter som gagnade välfärden.

I Stortingsmelding nr. 12 diskuteras hur ägarstrukturen skulle kunna ändras i bostadsbeståndet så fler blev ägare till sin bostad. En annan väsentlig fråga var behovet av byförnyelse. Båda dessa frågor hade relevans och var tillika viktiga verktyg för att skapa en god boendemiljö i framför allt de större norska städernas innerstadsområden. Likväl lämnar jag dessa frågor och övergår till den stortingsmelding som lades fram i slutet av 1980-talet.⁸

Stortingsmelding nr. 34 (1988–89) – Bostadspolitik för 1990-talet

I Stortingsmelding nr. 34 (1988–89)⁹ ”Boligpolitikk for 90-årene” diskuteras värdet av en god boendemiljö. De målsättningar som regeringen uttalade hade stora likheter med dem som uttalades i början av 1970-talet i Stortingsmelding nr. 76 (1971–72). I Stortingsmelding nr. 34 (1988–89) lade regeringen stor vikt vid att boendemiljön skulle upplevas som trygg och trafiksäker. Andra viktiga aspekter för att skapa en god boendemiljö var tillgången på privat och offentlig service inom ett rimligt avstånd från bostaden. Den målsättningen gällde, framhöll regeringen, även för dem som var funktionshämmede. En god boendemiljö var också en miljö som skulle upplevas som stimulerande för människor, lägga grunden till kontakter mellan människor, inte minst mellan generationer, samt i övrigt vara tolerant och öppen mot människor med olika etnicitet och kultur, liksom dem som var funktionshämmede. En god boendemiljö skulle, underströk regeringen, också fungera som ett socialt skyddsnät.

I meldingen betonade regeringen vikten av ett varierat utbud av bostäder. Här hänvisades till forskning som hade visat på att en fysisk blandning av bostäder var viktig för att åstadkomma en social blandning av människor i bostadsområdena. Den sociala blandningen var i sig viktig för att åstadkomma en tolerant och öppen miljö men kunde också, menade regeringen, lägga grunden till att generera en informell omsorg mellan

---

⁸ År 1982 lämnade regeringen Willoch en tilläggs melding om bland annat den statliga bostadsfinansieringen. Den diskuteras utförligare i Sørvoll (2011).

⁹ Statsminister vid tidpunkten för Stortingsmelding nr. 34 (1988-89) var Gro Harlem Brundtland (Ap). Hon ledde vid tidpunkten för stortingsmeldingen den regering som benämns Brundtland II.

generationer. Ett varierat utbud av bostäder var också väsentligt för att hushållen skulle kunna bli kvar inom ett och samma område även när bostadsbehoven under livsfasen ändrades. Det skapade trygghet och, framhöll regeringen, fysisk blandning skapade också robustare boendemiljöer.

Ett återkommande inslag i diskussionen om den goda boendemiljön var att den skulle stimulera till kontakter mellan människor. I Stortingsmelding nr. 34 (1988–89) framhöll regeringen att tillgången till uteområden och till samlingslokaler i bostadsområdena var viktiga förutsättningar för att åstadkomma dessa eftersträfvansvärda kontakter. Utemiljön var en area för rekreation men skulle dessutom stimulera till fantasi och lek. Regeringen betona särskilt att utemiljön i norska bostadsområden var bruksområden, inte parkområden. Ett annat verktyg för att skapa bättre boendemiljöer var att decentralisera tjänster till bostadsområdena.

I likhet med i Stortingsmelding nr. 76 från 1971–72 fick trafikproblemen en betydande uppmärksamhet. Uppkomsten av trafikproblem hörde, enligt regeringens uppfattning, samman med bostadsområdenas geografiska läge i nära anslutning till starkt trafikerade vägar, bristen på parkeringsplatser i bostadsområdena men också att bilarna hade blivit ett alltför dominerande inslag i bostadsområdena. Trafikförhållandena var, konstaterade regeringen, viktiga för befolkningens säkerhet, och särskilt för barn och äldre. Men trafikförhållandena är också viktiga för den allmänna trivseln och för barn och ungas uppväxtförhållanden. Bekymren över trafikproblemen gällde inte enbart bostadsområden i städernas ytterområden utan också dem i innerstäderna.

Ett nytt inslag i diskussionen kring god boendemiljö var klimatet och behovet av insatser för att minska energiförbrukningen. Dessa aspekter av en god boendemiljö kom att få än större uppmärksamhet i efterföljande bostadspolitiska stortingsmeldingar.

Stortingsmelding nr. 14 (1994–95) – Om levnadsvillkor och boförhållanden i storstäder – och Stortingsmelding nr. 31 (2002–2003) – Storbymeldingen

I min genomgång av politiken om god boendemiljö har jag i möjligaste mån fokuserat på stortingsmeldingar som handlat om den generella politiken. Det

finns dock andra stortingsmeldingar som berör problematiseringen av god boendemiljö. Det är de meldingar som handlar om levandsvillkor i stora städer i Norge.

Bakgrunden till Stortingsmelding nr. 14 (1994–95)¹⁰ ”Om levnadsvillkor och boförhållanden i storstäder”¹¹ var att regeringen var bekymrad över de skillnader i levandsvillkor som rådde mellan stadsdelar i norska storstäder och att problematiska levnadsvillkor hade koncentrerats till vissa stadsdelar och bostadsområden. Det här var dessutom frågeställningar som enligt regeringens bedömningar inte hade blivit tillräckligt behandlade i tidigare stortingsmeldingar.

I stortingsmeldingen diskuterades olika aspekter av människors levandsvillkor och bland annat geografiska skillnader i levnadsvillkor, inte bara inom städer utan också mellan olika landsdelar. Beträffande dålig bomiljö konstaterades att tio procent av befolkningen i norska storstäder hade en dålig bomiljö medan motsvarande andel för landet i övrigt var fem procent.

I diskussionen om bomiljö är det viktigt att här nämna att det norska välfärdssamhället bygger på en fördelning av uppgifter mellan staten, fylkeskommunerna och kommunerna. När det gäller bomiljön var staten särskilt involverad i olika stadsförnyelseprojekt där syftet var att åstadkomma goda bostäder i goda boendemiljöer, även i centralt belägna områden. Men välfärdspolitiken i övrigt är i mångt och mycket ett kommunalt ansvar.

Regeringen konstaterade att den stora skillnaden mellan storstäderna och övrigt landet var anhopningen av dåliga boendemiljöer och andra problem i levandsvillkoren. Och i storstäderna fanns det ett samband mellan dålig boendemiljö, dålig bostadsstandard och materiell standard samt dålig hälsa. I övrigt landet var problemen av mer individuell art. Övriga problem i boendemiljöerna i de stora städerna, och särskilt i Oslo, var trafiken. Särskilt Oslo innerstadsområden karaktäriserades av dåliga bostäder och trafikbelastade boendemiljöer.

---

¹⁰ Statsminister vid tidpunkten för Stortingsmelding nr. 14 (1994–95) var Gro Harlem Brundtland (Ap). Hon ledde vid tidpunkten för stortingsmeldingen den regering som benämns Brundtland II.

¹¹ Till storstäderna räknades Oslo, Bergen, Trondheim och Stavanger.

Skillnader i levnadsvillkoren var, menade regeringen, en direkt följd bostadssegregationen, eller som det uttrycks i stortingsmeldingen ”bokonsentrationen”, men också av koncentrationens positiva och negativa oberoende effekter. Regeringen fortsatte med att konstatera att den sociala och fysiska miljön kring bostaden hade stor betydelse för levnadsvillkoren. Med ett särskilt fokus på Oslo konstaterade regeringen att det var skillnaderna i den fysiska och sociala miljön som skapade de största skillnaderna i levnadsvillkoren mellan huvudstaden och övriga landet. Den dåliga boendemiljön kännetecknades av trafikproblem, brister i tillgång och utformning av trygga lekutrymmen för barnen och den otrygghet som kriminalitet och annan brottslighet förde med sig. Trafiken var ett särskilt problem som innebar såväl olycksrisker som buller och föroreningar med betydande hälsoeffekter som följd. Men det fanns också bekymmer i den sociala miljö, i betydelsen att grannkontakterna var begränsade i förhållande till övriga landet. Graden av sociala kontakter tolkade regeringen som direkt relaterad till graden av täthet och social kontroll i bostadsområdet. Bristande kontakter och socialt passiva människor var, konstaterade regeringen, ett storstadfenomen som också hade giltighet för Oslo.

I stortingsmeldingen diskuterades olika former av fysiska insatser för att komma tillrätta med problemen i storstädernas boendemiljöer. Viktiga insatser var byförnyelseprojekt och miljöbyprojekt, det senare med syfte att åstadkomma en bärkraftig byutveckling. De insatser som genomfördes inom ramen för bostadspolitiken finansierades via en fördelaktig statlig finansieringsordning. Men det var kommunerna som hade ansvaret för att tillgodose behovet av mark och tillika hade ansvaret för de vanskliggjorda. Genomförandet av de olika projekten tillkom de privata entreprenörerna.

I Stortingsmelding nr. 31 (2002–2003)¹² ”Storbymeldingen” fortsätter diskussionen om skillnaderna i levnadsvillkor bland människor i de norska storstäderna. Målsättningen var fortsatt att lägga tillrätta för goda bostäder och boendemiljö, och att förhindra koncentrationen av dåliga levnadsvillkor till dåliga boendemiljöer. Regeringen menade att områden med dålig

---

¹² Statsminister vid tidpunkten för Stortingsmelding nr. 31 (2002-2003) var Kjell Magne Bondevik (KrF). Han ledde regeringen Bondevik II.

boendemiljö och med många boende med dåliga levnadsvillkor medförde bland att områdena fick ett dåligt rykte. Det gav effekter på bostadspriserna men satte också en stämpel på områden som hade negativa effekter för de boende, och helt enkelt var stigmatiserande. Det var enligt regeringen en kommunal angelägenhet att motverka dessa tendenser. Regeringen fortsatte med att understryka vikten av att förstärka levnadsvillkoren i dessa utsatta bostadsområden. Insatserna kunde utformas så att de också förstärkte de sociala nätverken i bostadsområden och tillika det sociala kapitalet. Insatser för att förbättra den fysiska miljön, de dåliga bostäderna och den offentliga servicen var också betydelsefullt för att förbättra levnadsvillkoren. Här såg regeringen att insatser för att förbättra de utsatta bostadsområdena kunde ge positiva effekter i form av inte bara området anseende förbättrades utan att också människornas självrespekt och självförtroende ökade.

Stortingsmelding nr. 23 (2001–2002) – Bättre miljö i städer och tätorter

Jag återger här de delar av Stortingsmelding nr. 23 (2001–2002)¹³ om “Bedre miljø i byer og tettsteder” som har relevans för diskussionen om den goda boendemiljön. Med den stortingsmeldingen ville regeringen lägga tillräkta för och stötta en utveckling som skulle tillvarata det goda livet i städer och tätorter och de positiva kvaliteterna med att bo centralt, framför allt i bemärkelsen att bo tätt.

Ett av de återkommande problemen med boendemiljön i framför allt norska storstäder var, menade regeringen, funktionsuppdelningen. Bostäder hade byggts på alltför långt avstånd från arbetsplaner och ibland även från service. I Stortingsmelding nr. 23 rikta regeringen nu uppmärksamheten på det centrala läget och dess kvaliteter som föreningen av bostäder, arbetsplatser, service och kultur inom ett geografiskt avgränsat område. Men, menade regeringen, det fanns också bekymmer med det centrala läget. Eftersom tillgången på mark i centrala lägen var begränsad fanns det en risk för markkonflikter, där bevarandet av utemiljöer för rekreation skulle få stå tillbaka för exploatering för kommersiella ändamål. Det var, hävdade

---

¹³ Statsminister vid tidpunkten för Stortingsmelding nr. 23 (2001–2002) var Kjell Magne Bondevik (KrF). Han ledde regeringen Bondevik II.

regeringen, en kommunal oppgift att tillse att de boende i sentrale lægen hade tillgång till uteområden. En annen oppgift för kommunerna för att skapa gode boendemiljöer i sentrale lægen, var enligt regeringen, att reducere biltrafiken, genom att erbjuda ett godt utbud av kollektivtrafik, samt m glicheter att gå og sykla.

Ett ofta återkommande innslag i de stortingsmedlinger som jag redogjort för ovan var att skapa gode oppv xtnilj er og levandsvillkor f r barn og unga. En aspekt av oppv xtnilj en var bostadsområdenas fysiske struktur. Knappheten på mark i sentrale lægen förde ofta till förslag om att bygge höge hus. Men, hävdade regeringen i Stortingsmelding nr. 23, det var möjligt att bygge tätt og lågt med samme arealutnyttjande. Forskningen hadde dessutom visat att tätt og låg bebyggelse var gynnsammere f r såvel lokal-klimatet, boendemilj en og inte minst för oppv xtnilj ene f r barn og unga, jämfört med att bygge högt.

Ett av argumentene för att rikta oppm rksamheten på sentrale lægen var enligt regeringen att dessa lægen hadde kommit att bli attraktive boendemiljöer f r mange ulike grupper og inte minst för familjer med barn. Därför, betonade regeringen, måste sentrale bostadsområden være gode att bo og leve i og dessutom tilfredstillende oppv xtnilj er f r barn og unga, med trygge lekpladser og m tespladser. Andra aspekter av en god boendemiljö var tilg ngen på natur og m jlighetene f r barnene att oppleve naturen. Därtill var en trygg og sikker trafikmilj  ytterligere en viktig aspekt av denne den gode boendemilj en i st der og tätorter.

Det var, slo regeringen fast, en kommunal oppgift att planlegge før den gode boendemilj en men en rikspolitisk oppgift att formulere m ls tningene om den gode boendemilj en f r barn og unga.

Stortingsmelding nr. 23 (2003–2004) – Om bostadspolitikken

Centrale teman i Stortingsmelding nr. 23 (2003–2004)¹⁴ var bärkraftig utveckling og universell utformning. I meldingen deklarerade regeringen att m ls tningen var att legge till rätta f r universelt utformede bostäder og boendemiljöer. Det skulle m jligg re f r människor att bli boende i sine

---

¹⁴ Statsminister ved tidspunktene f r Stortingsmelding nr. 23 (2003–2004) var fortsatt Kjell Magne Bondevik (KrF). Han ledde regeringen Bondevik II.

invanda miljöer i livets alla skeden, men också minska kostnaderna för institutionsboende. I det sammanhanget var investeringar i hissar en viktig åtgärd.

Regeringen konstaterade att det inte längre var stora bostadsområden och stadsdelar som kännetecknas av eftersatt underhåll. Bostäder och bostadsområden hade kommit i fråga för byfornyelse och andra former av underhåll och upprustning. Nu var det istället fråga om enskilda drabantbyar och mindre bostadsområden som tillika beboddes av människor med sociala problem. Regeringen underströk att kvalitén i bostadsområden var en kommunal angelägenhet som kommunerna måste följa upp.

I stortingsmeldingen utvecklade regeringen sin politiska vision om att alla skulle bo tryggt och bra. I det sammanhanget underströk regeringen vikten av olika juridiska och ekonomiska förhållanden som bidrog till att skapa trygghet i boendet för människor. Bostaden och dess närmiljö var tillsammans med arbete och hälsa grundläggande element i välfärdsstaten. Ett bra boende var, framhöll regeringen, en viktig förutsättning för integration och deltagande i samhällslivet. Men boendet hade också fått en stark koppling till identitet, kultur och tillhörighet. Bostaden och närmiljön hade helt enkelt kommit att bli en del av människors livsstilsdrömmar. Med ökad variation i preferenserna krävdes också, konkluderar regeringen, en större variation i utbudet av bostäder så att så många som möjligt skulle kunna finna ett tryggt och bra boende.

Själva boendemiljön gavs mindre uppmärksamhet i denna stortingsmelding jämfört med i de föregående som jag refererat här. Dock lades fortsatt en stor vikt vid närhet och tillgänglighet som förutsättningar för en god boendemiljö, men också på typer av bostäder i området, storleken på området, lokalanpassning och estetik. I stortingsmeldingen underströk regeringen att de grundläggande premisserna för att åstadkomma både goda och trygga bostäder samt en god boendemiljö gavs av plan- och bygglagen. Regeringen gav här plan- och bygglagen, underförstått kommunerna, en betydelsefull roll för att lägga tillrätt för goda uppväxt- och levnadsvillkor i landets alla delar, samt främja folkhälsa och säkerhet.

NOU 2011:15 – Rum för alla

Med nedslag i varje decennium från 1970-talet är jag nu framme vid 2010-talet. Den senaste norska offentliga utredningen NOU 2011:15 ”Rum för alla” har ännu inte lagts till grund för en stortingsmelding. Väl medveten om att visioner och mål kan komma att förändras i processen från offentlig utredning till stortingsmelding, väljer jag ändå att analysera hur god boendemiljö kommer till uttryck i den senaste utredningen om norsk bostadspolitik.

Kanske mer än i tidigare utredningar och stortingsmeldingar om bostadspolitik, var det i NOU 2011:15 kommunerna, den kommunala hyressektorn och de ägda bostäder som stod i centrum. Det gällde också diskussionerna kring vad som kännetecknade en god boendemiljö och vilka bekymmer som en mindre god boendemiljö kunde ge upphov till. Kommittén betonade att det var de norska kommunerna som hade det yttersta ansvaret för den bostadssociala politiken, och det var kommunerna som måste vara drivande för att skapa goda boendemiljöer.

Ett mål för den sociala bostadspolitikerna är att stötta utsatta barnfamiljer att etablera sig i goda boendemiljöer. Barnens levnadsvillkor är en angelägen samhällsoppgift i Norge och bostaden och boendemiljön har betydelse för välfärden, levnadsvillkoren och inte minst den sociala inkluderingen. En aspekt av det kommunala ansvaret är de kommunala hyresbostäderna. Denna typ av bostäder, menade kommittén var förvisso bostäder under kortare perioder, men det krävdes, menade kommittén, att både bostädernas kvalitet och boendemiljö förbättrades för att uppfylla målsättningen att vara goda bostäder och boendemiljöer. Att förbättra underhållet var viktigt menade kommittén och föreslog åtgärder.

Men det var inte helt enkelt att förbättra levnadsförhållandena i de kommunala bostäderna. Problemet, menade kommittén, var att boende med sociala problem och hälsoproblem tenderade att koncentreras i kommunala hyresbostäder. För kommunerna blev det en utmaning att upprätthålla goda boendemiljöer i dessa områden, framför allt när antalet utsatta familjer ökade. Och dåligt underhåll gjorde levnadsvillkoren än svårare för redan utsatta familjer. Det som också bekymrade var den geografiska koncentration av kommunala bostäder, vilket i sig var ett hinder för inkluderingen i samhället. Men koncentrationen skapade också dåliga boendemiljöer som

inverkade menligt på livskvalitet och levnadsförhållanden och var särskilt belastande för barnen. Kommittén argumenterade för att de kommunala bostäderna istället för att koncentreras till egna områden borde sprida till och inkluderas i ordinarie och etablerade bomiljöer. Det skulle, menade kommittén, lägga till rätta för social inkludering och goda levnadsvillkor även för utsatta familjer.

Men goda bostäder och boendemiljöer är inte enkom en fråga för samhället, utan också för den enskilda individen. Kommittén diskuterade den diskrepans som fanns mellan samhällets önskan att om att skapa goda bostäder och goda boendemiljöer och vad som är lönsamt för bostadsproducenterna. På en marknad måste det finnas en betalningsvilja för denna typ av boende, och bland dem som är i behov av en bostad finns inte alltid den betalningsviljan. Kommittén underströk likväl att även de utsatta familjerna skulle ha bostäder och boendemiljöer av god kvalitet. Det kan tolkas som att utsatta hushåll inte agerar på den ordinarie bostadsmarknaden utan bor i kommunala bostäder som kommit att få karaktären av en residual del av bostadsstocken. För dessa familjer, konstaterade kommittén, hade kommunerna ett särskilt ansvar.

Kännetecknande för en tillfredsställande boendesituation är att boendet är gott och tryggt, anpassat till familjens behov och ekonomi samt att juridiska villkoren och förutsättningar för boendet är stabila och förutsägbara. Här specificerade kommittén vad som var kännetecknande för en otillfredsställande boendemiljö. Det var trafik, buller samt förhållanden som hotar välfärden och säkerheten, men också bostädernas geografiska läge i förhållande till rekreationsområden och offentlig service.

I tidigare stortingsmeldingar har villkoren för att skapa goda boendemiljöer i hyrda respektive ägda bostäder inte diskuterats lika explicit som i NOU 2011:15. Kommittén konstaterade att stabila och trygga boendeförhållanden var lättare att uppnå på en marknad med äga bostäder jämfört med hyrda bostäder. Ägandet i sig var en väg till en förbättrad social integration i samhället. Uppfattningen var att ägandet också bidrog till ett större engagemang och deltagande i boendemiljön. Det, menade kommittén, var något som både gagnade den egna individen och grannskapet.

Kommittén menade att som ägare har individen helt enkelt ett större incitament, jämförelse med den som hyr, att ta vara både på sin bostad och på sin boendemiljö, och kommunerna borde lägga till rätta för att fler skall kunna äga sin bostad.

Den politiska diskussionen om god boendemiljö

Från 1970-talets början och fram till år 2011 har jag gjort nedslag i den politiska diskussionen om boendemiljö. Debatten har kretsat kring bomiljön i bemärkelsen grannskapet och dess fysiska respektive sociala och kulturella karakteristika. Stortingsmelding nr. 76 (1971–72) har fått ett stor utrymme i genomgången ovan, till trots för att just diskussionen om boendemiljö kom att lämnas utanför den efterföljande debatten i Stortinget. Förklaringen är bland annat att den symboliserar en brytpunkt i norskt samhällsliv – övergången från uppbyggnad till förvaltning och förnyelse, och ett ändrat fokus från bostädernas kvalitet till boendemiljös kvalitet samt till segregation och integration.

I debatten har det varit klart och tydligt att bekymren inte varit bostädernas kvalitet, utan snarare bomiljön. Det bör dock sägas att kvaliteten på bostäderna i storstädernas inre delar varit ett bekymmer som diskuterats i de stortingsmeldingar som behandlat levandsvillkoren i de större städerna och behoven av byförnyelse.

Det som bekymrat i den fysiska miljön har i stor utsträckning rört det geografiska läget, så till vida att många drabantbyar byggts längs efter med tiden starkt trafikerade vägar. Det gav upphov till trafikbuller och luftföroreningar, något som inte var i linje med målsättningarna om en god boendemiljö. Bekymren över trafiken har också handlat om den med tiden tilltagande privatbilismen och bristen på parkeringsplatser i bostadsområdena. Bilen betraktades helt enkelt som ett störande inslag i bostadsområdena och därtill en olycksrisk för framför allt barnen. Ytterligare aspekter av den fysiska miljön som bekymrade var tillgången på lekplatser för barnen, samlingsplatser för de unga och allmänt tillgängligheten till naturen.

Bristen på service i bostadsområdena, såväl privat som offentlig har också varit ett förhållande som påtalats i flera av de ovan refererade stortingsmeldingar. I städer runt om i världen tenderar externa köpcentra att ta över allt

mer av den privata handeln. Det gäller inte enbart så kallade sällanköpsvaror utan även dagligvaror. För stora gruppen utan tillgång till bil är det ett bekymmer. Det är också ett miljöproblem i vardande. Bristen på arbetsplatser i de områden som byggdes under 1960- och 1970-talen har också påtalats. Arbetsresorna har inte bara genererat trafik och köer, utan också, som under 1970-talet, inneburit att särskilt kvinnor fick svårt att kombinera den då traditionella kvinnorollen med ansvar för hem och barn, med ett förvärvsarbete. I senare stortingsmeldingar har dock bristen på arbetsplatser i bostadsområdena uttrycks som ett mer allmänt bekymmer. Bristen på arbetsplatser i närområdena alternativt bristen på bostäder i områden med arbetsplatser har också bäring för krav på utbyggd kollektivtrafik.

I ett flertal stortingsmedlingar riktas uppmärksamheten mot själva bebyggelsestrukturen och vilka effekter den har på befolkningen. Det handlar om att bygga högt kontra lågt. I Stortingsmelding nr. 23 (2001–2002) hävas att tät och låg bebyggelse var gynnsammare jämfört med hög och kanske glesare för såväl lokalklimat som för barn och ungas uppväxtförhållanden. Just klimatfrågor, energiförbrukning och inte minst bärkraftig utveckling är inslag i senare decenniers stortingsmeldingar om god boendemiljö.

Diskussionen om de sociala aspekterna av boendemiljön har till innehållet varierat och till och med saknats i stortingsmeldingarna. I stortingsmeldingen nr. 76 (1971–72) uppmärksammades att många familjer som flyttat till de nya bostadsområdena tillika var nyinflyttade. Boendemiljöerna beskrevs som torftiga och de boende bidrog i ringa grad till att skapa gemenskap i områden. Förklaringen som gavs var just att de boende var nyetablerade och slet med de höga boendekostnader, tillika långa arbetsresor till och från de nya bostadsområdena i städernas ytterområden. I städernas centrum var befolkningen däremot äldre, tillika resurssvaga, och bekymren med torftiga miljöer och trångboddhet här var lika omfattande. De sociala aspekterna av boendemiljön är starkt kopplat till den demografiska sammansättningen i bostadsområdena. I NOU 2011:15 diskuteras det samhällsproblem som består i att fattiga barnfamiljer blir boende i kommunala hyresbostäder – bostäder vars funktion är att fungera som övergångsbostäder till en ägd bostad. Oaktat botid utgjorde boendemiljön i dessa områden ett bekymmer så tillvida att de inte uppfyllde målsättningarna att vara goda

boendemiljöer. Därtill var koncentrationen av boende med såväl hälso-
problem som sociala problem en faktor som förstärker effekten av att de
kommunala hyresbostäderna inte alltid är goda boendemiljöer i bemärkelsen
gagnar levnadsvillkoren, välfärden och inkluderingen.

Tveklöst genomsyras den politiska diskussionen i stortingsmeldingarna
av goda insikter i bostadsområdenas fysiska brister för att utgöra goda
boendemiljöer. Men det är med viss förundran jag noterar att diskussionen
om hur den socioekonomiska sammansättningen i ett bostadsområde skapar
negativa effekter för enskilda individer och hela grannskapet lyser med sin
frånvaro efter början av 1970-talet, för att till del återkomma i NOU
2011:15. De familjer som i Stortingsmelding nr. 76 (1971–72) beskrev som
nya i de nybyggda bostadsområden i de större norska städernas ytterområden
kom att senare ersättas av andra som också var nya, men därtill nya i Norge.
Här påpekades också hur andra sociala problem som i sig inte vara knutna
till själva bostaden och boendemiljön kunde förstärkas av en dålig
boendemiljö.

För dem som under årens lopp invandrat till Norge har frågor om
segregation och inkludering och betydelsen av grannskapet för dessa pro-
cesser varit, och fortsatt är, angelägna politiska frågor. Men den diskussionen
och debatten sker på andra politiska arenor och, så vitt framgår av genom-
gången ovan, inte den bostadspolitiska. I rättvisans namn bör nämnas att
stortingsmeldingar som fokuserat på levnadsvillkoren i de store norska
städerna för denna diskussion.

Om den bostadspolitiken i ringa utsträckning diskuterat betydelsen av
koncentration av sociala problem till specifika bostadsområden och vad det
har för inverkan på boendemiljön, har barn och unga fått desto större upp-
märksamhet. Omsorgen om att boendemiljön skall vara en god uppväxtmiljö
är ett genomgående kännetecken i den norska diskussionen om god boende-
miljö, och som framgår av NOU 2011:15 barnens levnadsvillkor är en
angelägen samhällelig uppgift i Norge.

Varför är då boendemiljön viktig och för vem? Och vem bär ansvaret
för att skapa goda boendemiljöer? Boendemiljön har betraktats som viktig
för att där skapades en eftersträvänsvärd gemenskap via bland annat
boinflytande. Men bostaden och boendemiljön ger också väsentliga

förutsättningar för att människor skulle känna trivsel, utvecklas, finna ro, vila och trygghet samt utveckla sociala kontakter.

Under 1980-talet är det fortsatt den enskildes trivsel och utvecklingsmöjligheter samt samvaro som kopplades samman med betydelsen av en god boendemiljö. Under slutet av 1980-talet kan vi också läsa att boendemiljön skall förutom att lägga grunden till kontakter mellan människor, vara tolerant och öppen mot dem med olika etnicitet och kultur och dem som är funktionshämjade. Boendemiljön skulle helt enkelt fungera som ett socialt skydds nät.

När vi kommer fram till 1990-talet ligger ett fokus på storstädernas levnadsvillkor. Det är problem med dåliga levnadsvillkor i de norska storstäderna och framför allt i Oslo som står i förgrunden. Bomiljön är fortsatt viktig för människors levnadsvillkor. De problem som finns i boendemiljön är liksom tidigare trafiken och brister i barnens utemiljö. Men det är också bekymmer med den sociala miljön som rammar kontakten mellan människor liksom det sociala kapitalet.

De stortingsmeldingar som jag refererat ovan och som lades från under 2000-talets första decennium fokuseras diskussionen om boendemiljö till det goda livet i städer och tätorter. En av den täta stadens alla fördelar var att här förenades bostäder, arbetsplatser, service och kultur inom ett avgränsat och tillgängligt geografiskt område. Centrala områden var dessutom attraktiva och goda boendemiljöer även för familjer med barn. Diskussionen under 2000-talets inledning handlade också om boendemiljön som grundläggande element i välfärden, vikten av att bo tryggt och bra, men också den starka kopplingen till identitet, kultur och tillhörighet, helt enkelt en fråga om livsstil. Men också vikten av att undvika att dåliga boendemiljöer blev stigmatiserande.

När vi kommer fram till NOU 2011:15 har bostaden och boendemiljön betydelse för välfärden, levnadsvillkoren och den sociala inkluderingen. Uttryckt på olika sätt och med olika betoning har otvivelaktigt boendemiljön i den politiska debatten betraktats som en grundpelare inte bara i människors vardagsliv så tillvida att det skall vara tryggt, säkert, ge utrymme för rekreation och avkoppling, men också utgöra en grund för välfärden och fungera som ett socialt skydds nät. Det är på den här punkten

som diskussionen blir mer komplicerad, vilket jag återkommer till nedan, men först frågan om för vem bostadsmiljön är viktig.

Utan tvekan har boendemiljön i större eller mindre grad betydelse för alla människor. Men här återfinner vi några av de frågor som forskningen om grannskapseffekter brottas med nämligen för vilka boendemiljöns egenskaper har effekter och i så fall i vilken omfattning. Därtill finns intressant och viktig forskning som handlar svaga och starka band, och om primära och sekundära grupper (Granovetter 1973 om nätverksteorin och Wessel 2009 för en diskussion om kontakteorin).

I den politiska diskussionen i stortingsmeldingarna förs ingen diskussion om de mekanismer som är verksamma för uppkomsten av grannskapseffekter. Den diskussionen återkommer jag istället till i kapitel 5. I den politiska debatten är det framför allt barnen och de unga samt i viss mån de äldre för vilka boendemiljön uppfattas som särskilt viktig. Argumentet är att dessa grupper är de som tillbringar mest tid i sina bostadsområden.

Vem är det då om skall skapa de goda boendemiljöerna? Här är svaret i stor utsträckning givet av institutionella förhållanden på den norska bostadsmarknaden och bostadspolitikens inriktning, samt hur såväl institutionella förhållanden som politik förändrats under tiden efter 1970-talet. Målet att skapa goda boendemiljöer framställdes under 1970-talet som ett samhälleligt ansvar. Vägen dit var att förebygga sociala problem i bostadsområdena genom rimliga boendeutgifter och att satsa på kvalitet i bostadsområdena. För att alla skulle få hyggliga bostäder av god kvalitet krävdes nyproduktion. Och nu var det högt tempo och rationella byggmetoder som gällde. Det var för övrigt helt i linje med den planeringsfilosofi som kom att efterträda grannskapsplaneringen vilken förfäktade det småskaliga småskaligt bygga och mer traditionella byggmetoder (se kapitel 3). I början av 1980-talet blir den ägda bostaden en politisk målsättning i norsk politik, och tillika ett viktigt medel för att skapa goda boendemiljöer. Under 1980-talet blir också den fysiska blandningen av bostäder väsentlig för att skapa socialt blandade bostadsområden. Med en social blandning i bostadsområdena skulle inte bara toleranta miljöer åstadkommas utan också miljöer som öppnade upp för informell omsorg mellan generationer. Här är en första antydning till att även

individerna i allt större utsträckning får överta samhällets ansvar för att skapa goda boendemiljöer.

1990-talet handlar om byfornyelse och här bär staten ett stort ansvar för att bidra med en gynnsam finansiering av de projekt som skall förbättra levnadsvillkoren i stort för människor i de norska storstäderna. Men ett stort ansvar för genomförandet av de statliga målen och kommunala planerna åvilade de privata entreprenörerna.

Under inledningen av 2000-talet är det klart uttalat att det är ett kommunalt ansvar, och i enlighet med plan- och bygglagen, att skapa goda boendemiljöer, men en uppgift för rikspolitiken att formulera mål om god boendemiljö för barn och unga. Den goda boendemiljön skulle lägga till rätta för goda uppväxt- och levnadsvillkor, men också främja folkhälsa och säkerhet.

I NOU 2011:15 är det helt klart att uppgiften att skapa goda boendemiljöer var en samhällelig, i betydelsen kommunal uppgift. Men som bostadsägare hade individerna också ett ansvar och tillika incitament att ta vara på både sin bostad och boendemiljön. Ägandet får återigen en viktig funktion att fylla, nämligen som ett medel att förbättra den sociala integrationen i samhället. Enkelt uttryckt blir ägarfilosofin ett medel för att åstadkomma de politiska målen om trygga och stabila boendemiljöer med individer som är engagerade i sin boendemiljö.

Den politiska debatten och diskussionen såsom den speglats i stortingsmeldingar från 1970-talet och framåt har i mångt och mycket haft en likartad definition av innebörden i god boendemiljö. Det som skilt sig åt över tiden är beskrivningen av samhällsproblemet och vad som bekymrat i befintliga boendemiljöer. Det som skilt är också verktygen för att skapa goda boendemiljöer och inte minst, vem det är som bär ansvaret att verkställa åtgärder.

5 God boendemiljö i forskningen

Forskningen har visat på sambandet mellan boendemiljön och uppväxtvillkor samt levnadsförhållanden. Förklaringen är enkel – människor och miljö har en ömsesidig påverkan på varandra (Knox och Pinch 2010). Rummet är inte bara ett neutralt medel där olika ekonomiska, sociala och politiska processer är uttryckta. Rummet har också ett egenvärde, till exempel som bestämningssfaktor för olika sociala relationer såsom sociala nätverk, vänskap och äktenskap. Samhällsplaneringen har också som målsättning att med olika former av planering påverka och förbättra levnadsvillkoren för människor, helt enkelt att skapa förutsättningar för ”det goda livet”. Men vad som varit idealet för det goda livet och hur städernas boendemiljöer därefter skall utformas har dock varierat över tiden.

Forskningen om sambandet mellan boendemiljö och levnadsvillkor är betydande och handlar om bland annat sociala och ekonomiska effekter av boendemiljön. Den forskningen har särskilt fokuserat på förhållanden i själva bostaden snarare än den yttre miljön. I Magnusson Turner och Stefansen (2012) ges en översikt över forskning om sambandet mellan låg inkomst och dåliga boendeförhållanden och vilka upplevelser barn har av att växa upp med dåliga boendeförhållanden. Magnusson Turner och Stefansen (2012) konstaterar att effekterna av boendeförhållandena är kontextbundna. Kontexten utgörs bland annat av bostadsregim (system) och av välfärdsregim. Forskning visar också på att de negativa effekterna av att växa upp i utsatta bostadsområden förvisso är begränsade i förhållande till effekter av familjen och individuella egenskaper, men att de samlade effekterna på en samhällsnivå kan vara betydande.

Magnusson Turner och Stefansen (2012) konstaterar att det finns betydande forskning på svenska förhållanden om effekter av boendemiljön medan forskning om norska förhållanden är begränsad. Även om välfärdsregimerna har stora likheter i dessa båda länder är bostadsregimerna mycket olika i Norge och Sverige. Med Kemenys (1995) terminologi har Norge ett dualt system som domineras av äganderätt och med en social sektor för de fattigaste, medan Sverige har ett enhetligt system med neutralitet mellan

upplåtelseformerna och en icke behovsprövad social sektor. Magnusson Turner och Stefansen (2012) pekar därför på ett behov av ny forskning om grannskapseffekter med utgångspunkt från norska förhållanden. Tidigare norsk forskning pekar också på att fattigdom för många är ett temporärt tillstånd och den gynnsamma norska arbetsmarknaden bidrar till att även den som invandrar till Norge efter en tid kan göra en karriär på bostadsmarknaden (Nordvik 2010). Men det finns likväl familjer för vilka den kommunala bostaden eller den privat hyrda bostaden inte är en temporär bostad utan snarare permanent och familjer för vilka arbetsmarknaden för alltid är stängd. Men frågan är i vilken typ av bostadsområden dessa familjer bor och vilken socioekonomisk sammansättning som bostadsområdena har. Har områdena en koncentration av låginkomsttagare, bostäder med eftersatt underhåll, hög arbetslös och hög omflyttning? Mycket tyder på att det är här som de stora problemen på den norska bostadsmarknaden finns (NOU 2011:15). Betydelsen av den institutionella kontexten gör att Magnusson Turner och Stefansen (2012) understryker behovet av forskning utifrån specifikt norska förhållanden och baserad på den metodologiska kunskap (flernivåanalys) som vuxit fram inom det forskningsområde som fått beteckningen grannskapsstudier och nabolagsstudier (*neighbourhood studies*).

Även om den precisa innebörden i god boendemiljö har varierat är det ändå tydligt att en boendemiljön både skall bidra till goda levnadsvillkor och till social integration. Det senare har med tiden blivit allt tydligare i såväl politik och planering som i forskning. I forskningen är detta frågeställningar som särskilt har uppmärksammats i segregationsforskning och inte minst i forskningen om grannskapseffekter där minoritetsgruppers levnadsförhållanden har satts i fokus.

Boendesegregation

Med segregation (boendesegregation) avses att grupper i samhället bor geografiskt och socialt åtskilda. Begreppet segregation inrymmer också de processer och den dynamik som upprätthåller avskildheten. Social stratifiering och en befolkning som i olika avseenden kan betecknas som minoritet eller majoritet, finns i alla samhällen. Det som skiljer olika samhällen åt, är graden av segregation, segregationsmönstret och grundvalen för

segregationen. Vad som är nya företeelser är den etniska boendesegregationen och segregationens geografiska omfattning. Boendesegregationen rörer mycken uppmärksamhet i såväl forskning som i politik och samhällsdebatt. I den allmänna debatten talas om det tudelade samhället och om en polarisering mellan resursstarka och resurssvaga hushåll. Hushåll med mindre goda ekonomiska och sociala förutsättningar samt färre möjligheter att påverka samhällsutvecklingen tenderar att samlas i de minst attraktiva bostadsområdena. Dessa minst attraktiva områden karaktäriseras ofta av storskalighet, anonymitet, otrygghet samt bristande service och tillika få arbetsplatser. Andra gånger rör det sig om instabila och fattiga bostadsområden i den inre staden, till exempel en koncentration av kommunala bostäder. Oavsett orsaken bidrar bristande resurser i bostadsområdena till att försämra levnadsvillkoren och livschanserna för de människor som bor där (Magnusson Turner 2008a).

Segregationen kan sägas spegla en gemensam preferensstruktur hos en bestämd grupp av befolkningen. Den kan också sägas spegla barriärer och diskriminerande faktorer gentemot andra grupper av befolkningen. Det finns fördelar med att bo samman med människor med vilka man känner gemenskap. En av de centrala frågeställningarna i segregationsforskningen är det fria valets betydelse för uppkomsten av segregation. Teoretiskt formuleras det i termer av individuella förklaringar, kulturella förklaringar och strukturella förklaringar (Magnusson Turner 2008a).

Det är särskilt den etniska segregationens effekter som blivit ett betydande samhällsproblem och blivit föremål för omfattande forskning. Ett exempel är det pågående forskningsprojektet *Invandring, boende och segregation i de nordiska välfärdsstaterna* (Andersson et al 2010). I den norska delstudien konstaterar Søholt och Wessel (2010) att integrationen av invandrare i Norge har gått bra på flera olika sätt. Det är en relativt hög sysselsättning i flera grupper; de flesta invandrarfamiljer äger sin egen bostad, och deras efterkommande tar en högre utbildning. Två av de största problemen är beroendet av offentligt stöd och en tendens till ett segregerat boende. Det sista problemet är särskilt tydligt i Oslo-regionen. Även om den norska bostadsmarknaden domineras av äganderätt och äganderätten dessutom är den vanligast förekommande ägarkategorin bland såväl majoritetsbefolkningen

som den invandrade befolkningen domineras de kommunala bostäderna av familjer med invandrarbakgrund från i första hand icke-västliga länder. Søholt och Wessel (2010) konstaterar att den norska bostadsmarknaden med en övervikt av ägda bostäder och en mer eller mindre residual delmarknad som består av kommunala och privata hyresbostäder, har resulterat i en betydande etnisk segregation i framför allt Oslo-regionen.

Boendesegregationen i Oslo-regionen och frågan huruvida en socioekonomisk karriär (högre utbildning och/eller stigande inkomster) återföljs av en spatial karriär problematiseras och analyseras vidare i Magnusson Turner och Wessel (2012).

Även Mogstad (2005) konstaterar i sin analys av fattigdomen i Norge att segregationen i stor grad är ett problem för Oslo-regionen. Förklaringen är att invandrare med icke-västlig bakgrund är starkt överrepresenterade bland de fattiga. Den höga andelen icke-västliga invandrare i Oslo som står utanför arbetsmarknaden är en avgörande förklaring till den relativt sett höga andelen fattiga i Oslo. Andra förklaringar är att andelen enboende är hög i Oslo. Det handlar framför allt om ensamförsörjare och unga vuxna i etableringsfasen. Även dessa grupper är överrepresenterade bland de fattiga. Men, fortsätter Mogstad (2005), även om fattigdomen i stor grad är ett huvudstadsproblem är variationen stor mellan stadsdelarna (bydelarna). Fattigdomen är hög i Oslo inre öst och i de gamla drabantbyarna. Mogstad (2005) menar att bostadspriser och bostädernas geografiska läge är viktiga faktorer för att förklara segregationsmönstret. Men den demografiska, etniska och socioekonomiska segregationen i huvudstaden upprätthålls också av selektiv flyttning och sortering på bostadsmarknaden.

Men segregation är inte bara en fråga om etnicitet. Av databas EU-SILC 2009 (Eurostat 2010) framgår att i genomsnitt drygt 25 procent av barnfamiljerna i länderna inom EU-27 (EU & ESS) har en disponibel inkomst under fattigdomsgränsen, och därtill hyr sin bostad. En jämförelse mellan boendemönstret i Norge och övriga länder inom EU-27 är det tydligt att barnfamiljer under fattigdomsgränsen i ungefär samma utsträckning bor i hyresrätt oavsett land. Däremot är det betydligt ovanligare att barnfamiljer i Norge över fattigdomsgränsen bor i hyresrätt jämfört med genomsnittet i

EU. Det är en slutsats som också håller vid en jämförelse mellan Norge och de övriga nordiska länderna.

En förklaring till den omfattande bostadssegregationen finns att söka i hushållens flyttningsbeteende. Clark (2008:266) framhåller att “[...] quite small differences in the preferences of an individual to be with someone similar can lead to markedly distinct patterns of separation in the residential fabric” och skapar såväl som upprätthåller etnisk och socioekonomisk segregation. Den här dynamiken kan generera segregation inte enbart mellan minoritet och majoritet, utan också mellan olik minoritetsgrupper. Clark (2008) går så långt att han ifrågasätter huruvida hushållens boendepreferenser är kompatibla med politiska mål om integration. Clark(2008) understryker vidare att asymmetriska preferenser är en viktig faktor för att förstå separation och segregation. Forskning om flyttning, och som relaterar preferenser till den faktiska flyttningen, visade att beteendemässiga val var ännu mer benägna att skapa segregation än uttrycka preferenser (Quigley 1985, Clark 2008).

Institutionella förhållanden på bostadsmarknaden, marknadsmekanismer och ägarstrukturer har relevans för forskningen om segregationens effekter, men också den forskning som handlar om socialt kapital och om social kohesion.

Social kohesion och socialt kapital

Det finns många beröringspunkter med innebörden i begreppen social kohesion och socialt kapital. Den politiska målsättningen om god boendemiljö har i den mån den varit klar uttalad handlat om att skapa en boendemiljö som främjar ett gott liv, där tillit och nätverk mellan individer likväl som emellan individer och samhälle varit väsentliga byggstenar. Sociala nätverk, normer och tillit har helt enkelt ett både individuellt och samhälleligt mervärde som förstärker effekterna av investeringar i fysiskt kapital och humankapital (Putnam 2000).

Begreppet social kohesion handlar om tillit, sammanhållning och socialisation och om hur det uppstår gap mellan grupper av människor när kohesionen minskar. Det handlar helt enkelt om att vara delaktig på olika nivåer i samhället och att känna sig inbegripen i samhället (Jacobs, Kemeny

och Manzi 2004). En minskad social kohesion betyder bland annat att människor lever i skilda delar av samhället. Det hotar på sikt den sociala ordningen, den personliga säkerheten och stabiliteten i samhället. Social kohesion inbegriper delade värderingar och normer, social solidaritet, social kontroll, sociala nätverk, en känsla av tillhörighet och en anknytning till platsen som man lever på (Kearns och Forrest 2000).

När människor delar normer och värderingar är sannolikheten högre för att sociala kontakter och anknytning till platsen på vilken man lever kan öka. Det gäller i till exempel välbeställda förorter där familjer med relativt goda inkomster bor (Gans 1967). Men det gäller i lika hög utsträckningen i fattiga bostadsområden där samma familjer har levt i flera generationer (Gans 1967). Social kohesion kan ibland förknippas med medlemskap i föreningar och klubbar (De Decker and Vranken 2002), men människor kan leva med mycket starkt sammanhållning utan att vara medlemmar i organisationer.

Social kohesion är även ett honnörsord som vi återfinner i den politiska retoriken. Ett sådant politikområde som tillika har relevans för frågan om god boendemiljö, är områdespolitiken och stadspolitiken (bypolitiken). I en studie av den nederländska områdespolitiken konstaterar Van Kempen och Bolt (2009) att den politiken har som explicit målsättning att stärka den sociala kohesionen i utsatta bostadsområden. Men Van Kempen och Bolt (2009) är i likhet med andra forskare (Putnam 2007) tveksamma till huruvida forskningen ger stöd för att social blandning ökar den sociala kohesionen men också huruvida ökad kohesion i sig är ett eftersträvanvärt mål i områdespolitiken. Forskning har istället visat att heterogena områden ökar risken för social isolation. Bergsten (2010) konstaterar däremot i sin studie av den svenska bostadspolitiken om allsidig hushållsammansättning via fysiskt blandade bostadsområden, att blandningspolitiken har effekter. Effekterna i form av förbättrade levnadsvillkor på individnivå är förvisso begränsade, men likväl registrerbara. Den fråga som inte var föremål för Bergsten (2010) men som har stor relevans är effekten på samhällsnivå av att investera i fysiskt blandade bostadsområden.

Såväl social kohesion och social blandning är begrepp som givits en varierande innebörd och operationalisering. Blandningspolitiken verkar dessutom inte isolerat utan måste ställas i relation till andra politikområden,

särskilt ett lands välfärdspolitik. En förklaring till att Bergsten (2010) finner förhållandevis begränsade effekter i jämförelse med framför allt amerikanska studier men större effekter än i nederländska studier, är sannolikt att det utöver områdenspolitiken finns annan svensk politik som syftar till att utjämna skillnader i människors levnadsvillkor, till exempel via transfereringar. För att tydliggöra; forskningen visar på att blandningspolitiken ger en allsidigare hushållsammansättning. Men huruvida den bidrar till att öka den sociala kohesionen är fortsatt en öppen fråga.

I en rumslig kontext definieras integration vanligtvis som viljan att leva i ett bostadsområde tillsammans med medlemmar av andra grupper, såsom socioekonomiska, etniska eller demografiska, i med ett annat ord, blandat bostadstadsområde. I den vetenskapliga debatten om segregation och integration har fokus framför allt legat på hur olika familjer och hushåll lever och bor, och i vilken typ av bostadsområden. Bostadsområdet är, menar många forskare, av grundläggande betydelse för familjen och hushållets välfärd (Wilson 1987, Friedrich 1996). Såväl i Norge som i andra Europeiska länder och inte minst i Nordamerika är såväl politiker som forskare bekymrade över kvaliteten i många bostadsområden och hur bostadsområdena kan influera sociala och ekonomiska livschanser för de individer som bor i områdena (Galster et al 2008, Musterd et al 2008, Holmqvist 2009, Brattbakk and Wessel 2011).

Runt om i västvärlden har det varit en uttalad politik att främja social blandning och balanserade grannskap med hjälp av blandade upplåtelseformer, speciellt i områden med en befolkning med låga inkomster (Walks and Maaranen, 2008). Studier från olika länder indikerar att såväl majoritetsgrupper som minoritetsgrupper är positiva till idén om integration i bostadsområdet, även om majoritetsgrupper än mindre positiva jämfört med minoritetsgrupper (Zhang 2011). Emellertid, dessa preferenser står i stark kontrast till den betydande socioekonomiska bostadssegregation som finns i många städer i västvärlden.

Argumenten för fler ”blandade bostadsområden” har förts fram från den politiska vänstern till den politiska högern. Och politiskt har frågan kopplas till segregation och bristande integration. Medlet för blandning framhålls oftast vara att variera ägarkategorierna, framför allt genom att

förstärka äganderätten (Andersson, 2008). Men äganderättens djupare innebörd är ett omdiskuterat spörsmål. DiPasquale och Glaeser (1999) reser frågan om bostadsägare är bättre samhällsmedborgare såtillvida att de investerar mer i socialt kapital jämfört med dem som hyr sin bostad. De finner dock att den främsta förklaringen är att de som äger sin bostad har en lägre mobilitet och därmed större möjligheter till lokal förankring jämfört med dem som hyr. Likartade resultat framkommer i Galster, Marcotte, Mandell, Wolman och Augustine (2007). De understryker att det är oklart om de positiva effekter som forskningen har uppvisat kommer från bostadsägandet i sig eller om den kommer från den större stabilitet som är förknippad med en ägd bostad i förhållande till en hyrd bostad. De diskuterar även policyimplikationerna av forskningen om bostadsägandets betydelse. Bostadsägandet i sig medför ökat välstånd, trygghet, säkerhet, kontroll, trivsel etc. Men bostadsägandet har också positiva externa effekter som gagnar såväl samhället som den enskilde individen. Tidigare forskningen pekar också på att bostadsägarna har ett större socialt och politiskt deltagande jämfört med dem i hyrd bostad. De har därtill en större knytning till samhället och bidrar dessutom till att med eget kapital underhålla bostadsmassan.

Galster, Marcotte, Mandell, Wolman och Augustine (2007) konkluderar med att deras forskning visar att till den listan kan också läggas att en uppväxt i en ägd bostad har gynnsamma effekter för barnen. Otvivelaktigt är effekterna av äganderätten en fråga som kräver en mer omfattande genomgång av de forskningsresultat som föreligger. För att bedöma relevansen för norska förhållande är det synnerligen angeläget att diskutera resultaten i ljuset av de institutionella förhållanden som råder på de bostadsmarknader där studierna har genomförts (se också Magnusson Turner och Stefansen 2012).

Grannskapseffekter

Person (2001) refererar Åhrén (1945) som beskriver att en tankegång i de svenska grannskapsidéerna var föreställningen om att rumslig närhet i kombination med en lämplig stadsplanering skulle skapa en social närhet, vilken skulle främja trivsel och samhörighet. Närheten i bostadsområdet betraktades dessutom som viktig för att utveckla den ”demokratiska

människan”(Person 2001:154). Det är tankegångar som går igen i diskussionen ovan om Stortingsmelding 76 (1971–72).

Den uppmärksamhet som grannskapet fått i såväl politik som forskning kan tolkas som en bekräftelse på att ‘place matters’, både för enskilda individers välfärd och för det kollektiva samfundets välfärd. Grannskapet och boendemiljön är i större eller mindre grad viktig för alla, men det finns goda argument för att den är särskilt viktig för svagt ställda hushåll. På en bostadsmarknad där marknadskrafterna har ett stort spelrum är det stor sannolikhet för att de svaga hushållen bor i de minst attraktiva bostadsområdena med de sämsta bomiljö kvaliteterna. Kunskap om mekanismer bakom boendemiljöernas kvaliteter kan därför vara än viktigare för de svagt ställda än för andra hushåll.

Amerikanska studier av grannskapseffekter visar att det finns oberoende effekter av grannskapets egenskaper för de individer som lever i grannskapet. Forskningen har framför allt fokuserat på negativa effekter i termer av studieresultat, utbildningsnivå, sysselsättningsgrad, andel ensamstående föräldrar, förekomsten av fattigdom, förekomsten av kriminalitet och individers hälsa. Resultaten från motsvarande europeiska studier är emellertid inte lika entydiga som de amerikanska, vilket inte heller är att förvänta. En förklaring till att resultaten från Europa är att effekterna från grannskapet är komplicerade att isolera från andra förhållanden som påverkar individen. Studierna är dessutom genomförda i olika länder med varierande institutionella arrangemang, inriktats på olika geografiska nivåer och olika demografiska grupper. De europeiska studierna täcker dessutom olika tidsperioder.

Även om existerande kvantitativ forskning inte visar övertygande resultat på förekomsten av grannskapseffekter, är inte det liktydigt med att grannskapseffekter inte existerar. Förklaringen kan vara att forskarna inte mäter de rätta variablerna, att effekterna bara gäller för vissa grupper och/eller för specifika grannskap, på en viss geografisk nivå eller i en bestämd nationell situation. De teoretiska bekymmer som forskningen om grannskapseffekter brottas med är skala, exponeringen och varaktigheten. Forskningen visar också på att det fortsatt råder osäkerhet om vilka kausala mekanismer som producerar grannskapseffekter, effekternas relativa

betydelse och vilken politik som eliminera alternativt reducerar grannskapseffekterna.

Ett teoretiskt såväl som metodologiskt bekymmer i forskningen om grannskapseffekter är verkningarna av hushållens flyttningar. Hushållet är en aktör på bostadsmarknaden som har möjligheter att både förstärka och försvaga ett existerande bosättningsmönster. Socioekonomisk position representerar en sorteringsmekanism som styr hushållen till olika delar av staden. Forskningen har visat att skillnaderna mellan majoritetsbefolkningen och olika minoritetsgrupper reduceras när man kontrollerar för den socioekonomiska positionen. Den fråga som utmanat forskningen är varför och hur hushållen väljer olika typer av grannskap. Forskningen om valet av bostadsområde och selektiv flyttning är begränsad, men angelägen för att det skall vara möjligt att förstå mer om segregationsprocessen och att skilja mellan kausala effekter och sortering. Quigley (1985) fann i en amerikansk studie om bostadsval att vita hushåll valde vita bostadsområden, medan svarta hushåll valde bostadsområden som var etniskt blandade. Quigley (1985) fann också att hushåll som flyttade till bostadsområden som betraktades som mindre attraktiva, hade begränsad kunskap om den lokala bostadsmarknaden, hade ett omedelbart behov av bostad och hade därtill begränsade ekonomiska resurser.

Ett speciellt problem i segregationsforskningen är den bias som selektionen skapar, det vill säga hur socioekonomiskt och etniskt selektiva flyttningar reproducerar ett bostadsområdes position som marginaliserat och utsatt (Bråmås 2006). Sundell (2008) fann i en studie om skolområden i Oslo att norska familjer flyttade från bostadsområden med en hög andel hushåll med minoritetsbakgrund. Det var dessutom få norska hushåll som flyttade till dessa områden. För de hushåll som lämnade dessa områden eller som flyttade till andra bostadsområden var beslutet att inte bosätta sig i ett område med hög andel hushåll med minoritetsbakgrund fördelaktigt. Men för samhället var det ogynnsamt. Sundell (2008) pekar här på konflikten mellan egenintresse och allmänintresse.

Ett annat problem som segregationsforskningen har att hantera är brytpunkten ”tipping-point”, det vill säga det läge när närvaron av en ny minoritetsgrupp som flyttar in i ett bostadsområde blir så påtagligt att det

framkallar en plötslig och snabb utflyttning av den återstående majoritetsbefolkningen (Knox och Pinch 2010). Dahlberg et al (2010) fann i en studie av ett antal svenska städer att brytpunkten tydligtvis drevs fram av de välbeställda hushållen. När ett bostadsområde nådde brytpunkten var det framför allt hushållen med barn som lämnade området. Card et al (2008) analyserade effekterna av att ett bostadsområde nådde brytpunkten, och fann att betalningsviljan för en bostad minskade när bostadsområdet hade en hög andel hushåll med minoritetsbakgrund. De fann också i sin studie att när ett bostadsområde nådde brytpunkten så ökade inkomstsegregationen bland hushållen i majoritetsbefolkningen. Välbeställda hushåll flyttade från bostadsområdet och de relativt sett fattiga tenderade att stanna.

I såväl politik som forskning har den geografiska fördelningen av etniska minoriteter framställt som ett samhällsproblem. Problemet har formulerats som att det finns en risk för att etniska kluster och invandrartäta bostadsområden hindrar integrationen av dem som bor i dessa bostadsområden. Men problemet har också formulerats som att boendesegregationen hotar det vidare samhället i form av en social oro sprungen ur en social exkludering (Magnusson Turner 2008a).

Förklaringar till förekomsten av segregation på bostadsmarknaden har framför allt fokuserat på den etniska segregationen. Teorier som bidrar med förklaringar till segregationen är främst inriktade på invandrarnas preferenser, på behov och på restriktioner (Bolt och van Kempen 2002). Bland de teorier som tar upp etniska preferenser och behov finns de som betonar kulturella skillnader i synen på ägandet (Robinson 1981) och bostadskvalitet i allmänhet (Lindberg och Lindén 1991) samt ansvar och åtagande för familjen i det forna hemlandet (Owusu 1998). Andra forskare har förklart skillnaderna i bosättningsmönstret med skillnaden i graden av integration (Constant et al 2009). En annan potentiell förklaring till boendesegregationen är förekomsten av etniska kluster, antingen som ett resultat av preferenser för att leva nära landsmän eller som ett skydd mot förföljelse. En annan ståndpunkt hävdar att förklaringarna till boendesegregationen finns i restriktioner på individuell och strukturell nivå. I litteraturen hänvisas ofta till olika typer av resurser; finansiella, sociala, kognitiva och politiska (van Kempen och Özüekren 2002). Ekonomiska resurser är alltid avgörande på

bostadsmarknaden, men av särskild betydelse när det gäller möjligheten att etablera sig i segmentet av ägda bostäder. Forskning har visat att styrkan i sambandet mellan ägarkategori och inkomst varierar mellan olika nationaliteter, och höginkomsttagare i majoritetsbefolkningen är mer benägna att bo i en ägd bostad jämfört med höginkomsttagare i många minoritetsgrupper (Andersson 1998). Andersson (1998) fann liknande skillnader mellan majoritetsbefolkningen och olika minoriteter i benägenheten att flytta till en ägd bostad när inkomsterna ökade.

Diskriminering är ytterligare en potentiell förklaring till etniska skillnader i boendekarriär och boendeförhållande i övrigt. Diskriminering på bostadsmarknaden har tidigare bekräftats i studier från skilda länder, såsom i Storbritannien (Robinson 2002), i USA (Turner et al 2002), nyligen i Sverige (Molina 2010) och i Norge (Andersson et al 2012).

Hushållens värderingar av boendemiljön

I den politiska debatten från 1970-talet och framåt och såsom den har speglats i framför allt Stortingsmeldingar, har diskussionen om den goda boendemiljön i det närmaste uteslutande handlat om vad som bekymrar i befintliga boendemiljöer av framför allt fysisk art. Det har varit ett fokus på, det geografiska läget, bristen på service och arbetsplatser, samt undermåliga eller obefintliga lekplatser och samlingslokaler för barn och unga och undantagsvis obalanser i befolkningssammansättningen. Särskild uppmärksamhet har riktats mot de gamla drabantbyarna och öarna av kommunala bostäder i de större norska städerna. Forskningen å sin sida har tagit fasta på de negativa effekter som grannskapet har för människors livschanser och hur segregationen gett upphov till utanförskap – motsatsen till den önskvärda integrationen. Det som betraktats som forskningsproblemet har varit den ojämna fördelningen av människor och att ekonomiskt och socialt svaga grupper tenderat att koncentreras till specifika bostadsområden som inte bara haft fysiska brister utan också sociala brister. Forskningen har också haft ett fokus mot etniska minoriteter. Därför återstår fortsatt frågan om vad som utgör en god boendemiljö.

Det finns också ett omfattande forskningsområde som handlar om hur människor värderar sitt boende i en vidare bemärkelse, och vad som utgör

den goda boendemiljön för dem (se här Ottesen 2007 för en översikt över norsk forskning). Forskningen om boendepreferenser handlar om bostadens bruksvärde, vilket till sin natur varierar över tiden, livscykeln men också mellan olika kulturer. Vad som värderas högt och vad som anses vara attraktivt på en bostadsmarknad kan undersöka med olika metoder. Ofta skiljer man på det som kallas *'revealed preferences'* (avslöjade preferenser) och *'stated preferences'* (uppgivna preferenser). De boendestudier som använder *'revealed preferences'* som metod studerar genomförda flyttningar som en spegelbild av förverkligade boendepreferenser. På detta sätt kan individen inte bortse från budgetrestriktioner och det är den reella preferensen och inte den ideala som kommer till uttryck i själva flyttningen och valet av bostad och bostadsområde.

Stated preferences, är de preferenser som framkommer som svar på frågor om hur en person vill bo, om värderingar av det nuvarande och tidigare boendet, samt vilka egenskaper som anses vara viktiga. Studier av sådana preferenser görs vanligen genom enkätundersökningar eller intervjuer där respondenten får värdera olika faktorer individuellt och sedan rangordna dem. De preferenser som framkommer vid direkta frågor och rangordningar av olika egenskaper är de vanligast förekommande i studier om boendepreferenser i allmänhet och i svenska studier under senare år i synnerhet.

Den internationella litteraturen visar på vissa generella resultat. En genomgång av internationell forskning visar att trygghet och säkerhet är den egenskap i bostadsområdet som generellt värderas högst av de boende. Närhet till grundläggande service som livsmedelsbutiker rankas också högt. Även goda kommunikationer är en egenskap som rankas högt, i synnerhet bland dem som är bosatta i större städer (Hugosson 2007).

Forskning om boendepreferenser återfinns vi också i det omfattande forskningsområdet om hushållens flyttningar. Flyttning är en del i hushållets boendekarriär framkallad av skäl som ändrad hushållssammansättning och ändrade ekonomiska förutsättningar för boendet (Clark 1982, Dieleman och Mulder 2002). Bostadsbeståndets storlek och sammansättning, bostädernas lokalisering i förhållande till arbetsplatser och service samt transportnätets utformning, är den ram inom vilken hushållen i konkurrens med varandra och utifrån preferenser och ekonomiska möjligheter kan välja bostad. De

senare årens forskning har också gått djupare in på den komplicerade beslutsprocessen bakom ett flyttningsbeslut, framför allt i de fall där flera hushållsmedlemmar är involverade samt sambandet mellan bostad och arbetsplats (Nordvik 2001, Dieleman 2001, Gärling och Friman 2002, Feijten 2005). Andra studier vidgar frågan om vilka som deltar i beslut till att även inkludera den vidare familjekretsen. Frågan är huruvida banden mellan generationer är tillräckligt starka för att påverka beslutet att flytta och valet av bostad (Mulder 2008). Vilken betydelse den vidare familjekretsens har är av intresse för att förklara beslut att flytta och valet av bostad, men också för att finna förklaring till varför individer och hushåll inte flyttar. Den vidare familjekretsens inflytande kan dessutom bidra till att kasta ytterligare ljus över mekanismer bakom boendesegregationen och varför människor trots stigande inkomster stannar kvar i vissa så kallade utsatta bostadsområden.

Det goda boendet är ett begrepp som innefattar gemenskap, men också socialt ansvar och långsiktig hållbarhet. I en studie om boendepreferenser i Stockholms län var syftet att undersöka hur hyresgäster i både allmännyttig (ägd av kommunala aktiebolag och stiftelser) och privat hyresrätt värderade olika egenskaper i sitt bostadsområde (Magnusson Turner 2008b). Undersökningen fångade in de allmänna värderingarna från de boende av vad som konstituerade ett bra bostadsområde, liksom huruvida det nuvarande bostadsområdet motsvarade dessa värderingar.

I undersökningen riktades ett särskilt fokus på det geografiska läget. Frågan här var vilken betalningsvilja som fanns för olika lägen såsom innerstad, centrum och olika typer av förorter vid en marknadslig hyressättning. I likhet med liknade undersökningar var utgångspunkten att det finns individuella variationer i hur olika bostadsanknutna egenskaper värderas, men att vissa geografiska lägen av hyresgäster i allmänhet anses som mer attraktiva än andra (Fransson, Rosenqvist och Turner 2002, Fransson och Magnusson 2000, Magnusson och Berger 1996). Värderingen av andra egenskaper kan däremot variera. Denna variation kan förklaras av olika socioekonomiska bakgrundsfaktorer såsom ålder, inkomster, tidigare erfarenheter på bostadsmarknaden etc. Fransson, Rosenqvist och Turner (2002, sidan 11) uttrycker det på följande sätt:

”En individs preferens för bostad och bostadsområde är instrumentell i så måtto att vissa livsmål och sådana värden som trygghet, säkerhet, närhet till vänner etc. uppnås med hjälp av de attribut som kan hänföras till bostaden och bostadsområdet. Värderingen av egenskaper sker via de aktiviteter som egenskaperna anses främja, och som i sin tur bidrar till att uppfylla den boendes livsmål. Man kan således säga att individen söker efter en bostad och ett bostadsområde som hjälper henne/honom att uppfylla livsmål och viktiga värden i livet. Målen och värdena i livet förändras över individens livscykel. Det innebär att aktiviteter och därmed önskningarna, preferenserna, för olika bostadsegenskaper förändras. Ungdomar värderar andra egenskaper hos bostaden än vad t ex. småbarnsfamiljer gör. Värderingen av egenskaper kan därför relateras till olika hushållstyper. Fördelningen av individernas betalningsvilja ”byggs upp” av ett antal ”underavdelningar” för olika kategorier av människor som t ex ungdomar, barnfamiljer, äldre, folk med olika starka ekonomiska resurser.”

Förutom att undersöka de allmänna värderingarna och betalningsviljan vid en marknadslig hyressättning efterfrågades i Stockholmsundersökningen även framtida planer på att flytta. Av särskilt intresse här var både till vilken typ av bostad de som angav flyttplaner tänker sig att flytta och översiktligt var bostaden skulle vara belägen – i bostadsområdet, inom kommunen och inom länet eller i övriga Sverige.

Magnusson Turners (2008b) undersökning visade att de boende i hyresrätt i Stockholms län i allmänhet upplevde att de bodde i bra bostadsområden, helt enkelt i goda boendemiljöer. Många bodde i enlighet med sina värderingar. Det som var mycket viktigt för ett bra bostadsområde var att området upplevdes som tryggt och säkert. I ett bra bostadsområde skulle det enligt de boendes värderingar finnas tillgång till grundläggande service, såsom olika former av privat och offentlig service samt tillgång till allmänna kommunikationer. Det senare handlar om kommunikationer allmänt och specifikt till Stockholm city. Många av de egenskaper som de boende pekade på som mycket viktiga rörde det konsensus om bland de boende, oavsett ålder, inkomster eller andra i studien mätbara socio-ekonomiska karaktäristika. Andra egenskaper däremot värderades olika av de boende bland annat på efter ålder och fas i livet. Här bör nämnas familjer

med barn och deras synpunkter att ett bra bostadsområde måste ha närhet till skolor, barnomsorg, lekplatser och annat som är viktigt för barn.

Undersökningen visade på bostadsområdets komplexitet. Det framgick med all tydlighet av hur de boende värderade olika egenskaper som skulle kunna vara viktiga för ett bra bostadsområde. Många av dessa egenskaper var att hänföra till närmiljön och handlade om grundläggande mänskliga behov. Även om undersökningen visade att innerstaden var attraktiv, var ett innerstadsläge inte nödvändigt för att bostadsområdet skulle vara ett bra bostadsområde. Andra egenskaper var viktigare för ett bra boende.

De boende uttryckte en ökad betalningsvilja för innerstaden. Vid en hyressättning som är mer marknadsläk än den som råder på den svenska hyresmarknaden uppgav närmare 60 procent av de boende en betalningsvilja som var högre för en bostad lika den de hade vid undersökningstillfället, men belägen i Stockholms innerstad. För övriga områden var de boende i regel inte benägna att betala mer än vad de redan gjorde. Men det bör understrykas att innerstaden var särskilt attraktiv för de unga och de unga vuxna.

Studien i Stockholm län var en i raden av preferensstudier om hushållens värderingar av boendemiljön (Magnusson och Berger 1996, Fransson och Magnusson 2000, Fransson, Rosenqvist och Turner 2002, Holmqvist 2009). Oavsett om studierna genomförts i större städer, mellan-stora städer eller i mindre städer finns det några allmängiltiga resultat som kan sägas vara egenskaper som konstituerar en god boendemiljö:

- Trygghet och säkerhet
- Närhet till grundläggande service
- Goda kommunikationer
- Tillgång till uteplatser eller en balkong

Vissa värderingar av vad som konstituerar en god boendemiljö eller som det uttryckts i många studier, ett bra bostadsområde, skiljer sig också åt mellan olika demografiska grupper. En faktor som värderas olika är närhet och avstånd. Närheten till grundläggande service och lokala centrum värderas högt generellt av alla demografiska grupper. Men de som bor i storstad värderar närhet till stadens centrum högre än andra gör, men inte lika högt

som de värderar närheten till ett lokalt centrum med dess utbud av grundläggande privat och offentlig service.

De äldre betonar sammanhållning, god gemenskap och sociala kontakter i bostadsområdet högt, det vill säga det sociala kapitalet. Det är förhållande som är viktigt för andra grupper såsom de unga. Men för de unga är närhet till arbets- eller studieplatsen och ett centralt boende viktigare. Det är också en tydlig skillnad mellan de unga och de äldre i fråga om den allmänna värderingen av huruvida det egna bostadsområdet är ett bra bostadsområde eller ej. Unga är mindre nöjda med sitt boende än de äldre.

Familjer med barn prioriterar, inte oväntat, egenskaper som har med hemmets funktionalitet och med barnens välmående och livskvalitet att göra, mer än andra demografiska grupper. Att bo i socialt eller etniskt blandade områden värderas lågt generellt sett. Andra europeiska studier visar också att många föredrar att bo i kulturellt och etniskt homogena områden. Och slutligen, de som bor i bostadsrätt eller äger sitt hus är mer nöjda än boende i hyresrätt.

6 Sammanfattande diskussion

I likhet med Aristoteles har nutidens politiker, planerare och forskare betonat att bostaden och bostadsområdet skall upplevas som tryggt och säkert. Men de boende skall också kunna känna lycka eller med ett annat språkbruk, känna trivsel. Omsorgen om boendemiljön har särskilt gällt i fråga om barnen och att den byggda miljön skall tillförsäkra barnen goda uppväxtförhållanden. Det framgår tydligt i såväl föregående som nuvarande plan- och bygglag (LOV 1985-06-14 nr. 77: Plan- och bygningslov och LOV 2008-06-27 nr. 71: Lov om planlegging og byggesaksbehandling). I den politiska debatten har även andra grundläggande mänskliga behoven givits ett stort utrymme, såsom att boendemiljön skall vara hälsosam. Det senare har handlat om att minska störningar från trafiken, förhindra uppkomsten av trafikolyckor och minska luftföroreningarna. Men också om att trångboddhet och inte minst dåligt underhållna bostäder har en negativ inverkan på hälsan. Det har varit tydliga målsättningar i framför allt stadsförnyelsearbetena. Andra aspekter av hälsan som sats i relation till den goda boendemiljön har varit möjligheterna till rekreation och inte minst tillgången till grönområden. Det senare har gällt oavsett om bostadsområdet varit beläget i stadens mer centrala delar eller i dess ytterområden.

Den politiska debatten om den goda boendemiljön har manifesterats i lagstiften och då i första hand i ” Plan- och bygningslov” från 1985 respektive 2008. Båda lagarna innehåller inledande paragrafer som deklarerar lagens syfte. I relation till den politiska debatt som jag redogjort för och diskuterat ovan i kapitel 4 finns det några intressanta reflektioner att göra. Det är en tydlig tendens i den politiska debatten att innebörden i god boendemiljö efter millennieskiftet i allt mindre utsträckning har handlat om sociala aspekter av boendemiljön och de socioekonomiska grannskapseffekterna. Fokus har i allt större utsträckning legat på mer fysiska förhållanden. En god boendemiljö skall ge människor goda levnadsvillkor. Men bekymren över att dåliga boendemiljöer i sig kan förstärka effekterna av andra dåliga levnadsvillkor som arbetslöshet ser vi allt mindre av i den politiska debatten efter år 2000. Fram till millennieskiftet betonades inte bara tillgången på

arbetsplatser, service, kollektivtrafik och fritidsaktiviteter som aspekter av god boendemiljö. En god boendemiljö skulle också ha ett mervärde i form av utvecklingsmöjligheter för individen och stimulera till sociala kontakter mellan individer. Diskussionen handlade också om hur insatser för att förstärka levnadsvillkoren kunde utformas så att de inte bara förstärkte de materiella levnadsvillkoren utan också de sociala nätverken och det sociala kapitalet. I debatten hänvisades med jämna mellanrum till plan- och bygglagen. Det är den lag som är det kommunala verktyget för att säkra individerna en god boendemiljö. Vad säger då lagen från 1985? Av § 1.2 framgår att planering enligt lagen speciellt skall lägga till rätta för att säkra barnen goda uppväxtvillkor. När vi då kommer fram till den nu gällande plan och bygglagen från 2008 så framgår det att lagen har fått ett betydligt vidare syfte. Nu handlar det om bärkraftig utveckling, miljövänligt byggande, säkerhet och hälsa. Och inte minst om att bygga på attraktiva platser och med goda boendemiljöer. Det är generella formuleringar som gäller alla, inte enbart barnen.

I takt med att den poliska debatten måhända lämnat debatten om den goda boendemiljön i en vidare såväl fysisk, social och kulturell bemärkelse, och även gett problematiseringen av densamma en undanskymd roll, har lagstiftningen tagit vid och gett den goda boendemiljön en framskjuten plats i samhällsbygget. Men de sociala aspekterna av boendemiljön och den sociala interaktion som uppkommer mellan individer i ett bostadsområde har likväl kommit i skymundan, eller snarare kommit att omfatta de vanskliggställda på bostadsmarknaden och framför allt dem i kommunala bostäder (NOU 2011:15). Emellertid, de sociala aspekterna kommer indirekt in i diskussionen om införandet av ägarlägenheter. I den diskussionen blev ägandet ett medel för att inte bara skapa trygghet och säkerhet utan också främja de sociala aspekterna av ett bostadsområde. Men ansvaret synes läggas på de boende själva. De sociala aspekterna var också en uttalade i diskussionen om blandad fysisk struktur för att åstadkomma en social blandning i bostadsområdet. Det i sig var ett medel för att skapa sociala kontakter och inte minst tolerans mellan människor.

Men den sociala aspekten i bemärkelsen att lägga grund till kontakter mellan människor i ett bostadsområde, är komplicerad. Som framgått ovan

finns en diskussion bland forskare om vad bostadsområdet betyder och för vem, och inte minst vad betyder de svaga band och nätverk som kan utvecklas i ett bostadsområde i förhållande till andra starkare band som utvecklas i till exempel en vänkrets.

En av frågor som varit återkommande i forskningen om boendemiljön, det vill säga forskningen om grannskapet och dess betydelse för individer, är för vem grannskapet är viktigt. Tveklöst har det betydelse för barnen och där råder samstämmighet mellan politiker och forskare. Grannskapet har också en vidare betydelse för individers trivsel, säkerhet och trygghet. Men det är fortsatt en öppen fråga i vilken grad grannskapet har oberoende effekter för människors livschanser och vad betyder det att utveckla ett socialt kapital i bostadsområdet. Och hur förhåller sig grannskapet till andra arenor där individen är verksam såsom skola, arbetsplatser och inte minst den arean som utgörs av sociala media. Jag har ovan konstaterat att 'place matters', men det finns goda skäl att reflektera över den geografiska vidden av platsen, framför allt för dagens unga. För många av dem är de dagliga kontakterna inte enbart knutna till skola och bostadsområde utan också till vänner på Facebook och Twitter – imaginära platser där geografiska gränser har luckrats upp. Och vad får det för effekter för såväl de unga som för deras reella bostadsområden?

Summary

This essay is a literature review on the concept of neighbourhood, but also on housing and integration. It starts with an introduction in which the foundations for the review are summarized (Chapter 1), followed by a discussion of the concept of good neighbourhood and how the term has been addressed, defined and implemented in policy, planning and research (Chapter 2). Chapter 3 discusses briefly the implementation of the concept in the field of planning. This chapter also includes a discussion of the meaning and function of "neighbourhood unit" in community planning from the early 1900s. In Chapter 4 the political debate on good neighbourhood is documented and discussed. The chapter focuses on the debate in the Norwegian parliament and is followed selectively from the early 1970s and onwards. Chapter 5 summarise a range of research on neighbourhood, neighbourhood effects and mechanisms whereby neighbourhood characteristics might influence an individual's living conditions and life chances. Chapter 5 also discusses research on housing preferences and the meaning residents' give the concept good neighbourhood. The literature review ends with a summing-up (Chapter 6).

Referenser

- Andersson, Eva (2001) *Från Sorgedalen till Glädjehöjden: omgivningens betydelse för socioekonomisk karriär*. Geografiska regionstudier, 44, Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet.
- Andersson, Lisa, Niklas Jakobsson & Andreas Kotsadam (2012) Discrimination in the Norwegian housing market – class, sex, and ethnicity. *Land Economics* 88(2): 233–240.
- Andersson, Roger & Camilla Palander (2002) National and city contexts, urban development programmes, and neighbourhood selections: The Swedish background report for the research project Urban development programmes, urban governance, social inclusion & sustainability. I J. Vranken, P. De Decker & I. Van Nieuwenhuyze (red) *Urban Governance, Social Inclusion and Sustainability. National Context Reports*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Andersson, Roger & Sako Musterd (2005) Area-based policies: A critical appraisal, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 96(4): 377–389.
- Andersson, Roger (1998) Socio-spatial dynamics: Ethnic divisions of mobility and housing in Post-Palme Sweden, *Urban Studies*, 35(3): 397–428.
- Andersson, Roger (2008) Neighbourhood Effects and the Welfare State. Towards a European research agenda? *Schmollers Jahrbuch* 128, 1–14. Duncker & Humblot, Berlin.
- Andersson, Roger, Hanna Dhalmann, Emma Holmqvist, Timo Kauppinen, Lena Magnusson Turner, Hans Skifter Andersen, Susanne Søholt, Mari Vaattovaara, Katja Vilkkama, Terje Wessel & Saara Yousfi (2010) *Immigration, housing and segregation in the Nordic welfare states*. Helsinki: University of Helsinki.
- Annaniassen, Erling (2006) Norge – det socialdemokratiska ägarlandet, i B. Bengtsson (red), *Varför så olika? Nordisk bostadspolitik i jämförande historiskt ljus*. Malmö: Égalité.
- Bengtsson, Bo (red) (2006) *Varför så olika? Nordisk bostadspolitik i jämförande historiskt ljus*. Malmö: Égalité.
- Bergsten, Zara (2010). *Bättre framtidsutsikter? Blandade bostadsområden och grannskapseffekter: En analys av visioner och effekter av blandat boende*. Uppsala: Department of Social and Economic Geography. Geografiska regionstudier, 85.

- Bolt, Gideon. & Ronald van Kempen (2002) Moving Up or Moving Down? Housing Careers of Turks and Moroccans in Utrecht, the Netherlands, *Housing Studies*, 17(3): 401–422.
- Bourne, Larry (1981) *The Geography of Housing*. London: Edward Arnold.
- Brattbakk, Ingar & Terje Wessel (2012) Long-term Neighbourhood Effects on Income, Education and Employment among Adolescents in Oslo. Accepted for publication in *Urban Studies*.
- Bråmås, Åsa (2006) White Flight? The Production and Reproduction of Immigrant Concentration Areas in Swedish Cities, 1990–2000, *Urban Studies*, 43(7): 1127–1146.
- Card David, Alexandre Mas & Jesse Rothstein (2008) Tipping and the dynamics of segregation, *Quarterly Journal of Economics*, 123(1): 177–218.10.
- Clark, William A. V. (2008) Geography, space, and science: Perspectives from studies of migration and geographical sorting, *Geographical Analysis*, 40(3): 258–275.
- Clark, William A.V. (1982) Recent research on migration and mobility: a review and interpretation, *Progress in Planning*, 18: 1–56.
- Constant Amelie F. & Klaus F. Zimmermann (2009) Measuring ethnic identity and its impact on economic behavior, *Journal of the European Economic Association*, 6(2-3): 424–433.
- Dahlberg, Matz, Peter Fredriksson, & J. Jofre-Monseny (2011) On the dynamics of segregation. Unpublished paper.
- De Decker, P. och Jan Vranken (2002) Social Cohesion as Order and Legitimacy, i *Social Inclusion, Urban Governance and Sustainability; Towards a Conceptual Framework for the UGIS Research Project*. Antwerp: ACCO.
- Dieleman, Frans M. & Clara H. Mulder (2002) The Geography of Residential Choice, i J.I. Aragonés, G. Francescato och T. Gärling (red.) *Residential Environments Choice, Satisfaction and Behaviour*. Greenwood, Westport, CT: Bergin & Garvey.
- Dieleman, Frans M. (2001) Modelling residential mobility; a review of recent trends in research, *Journal of housing and the Built Environment*, 16:249–265.
- DiPasquale, Denise och Edward L. Glaese (1999) Incentives and Social Capital: Are Homeowners Better Citizens, *Journal of Urban Economics*, 45(2): 354–384.
- Eurostat (2010).
- EU-SILC (2009).

- Feijten, Peteke (2005) *Life events and the housing career: a retrospective analysis of timed effects*. Delft: Eburon.
- Forrest, Ray & Ade Kearns (1999) *Joined-Up Places? Social Cohesion and Neighbourhood Change*, York Publishing Services.
- Forrest, Ray & Ade Kearns (2001) Social Cohesion, Social Capital and the Neighbourhood, *Urban Studies*, 38(12): 2125–2143.
- Fransson, Urban och Lena Magnusson (2000) Områdespreferenser i hyresrätt. SOU 2000:33, bilaga 1 *Bruksvärde, förhandling och hyra – en utvärdering. Betänkande från utredningen om allmännyttan och bruksvärden*. Stockholm: Fritzes.
- Fransson, Urban, Gunnar Rosenqvist & Bengt Turner (2002) *Hushållens värderingar av egenskaper i bostäder och bostadsområden*. Forskningsrapport/ Research Report 2002:1. Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet.
- Franzén Mats & Eva Sandstedt (1996) *Välfärdsstat och byggande. Om efterkrigstidens nya stadsmönster i Sverige*. Lund: Arkiv.
- Friedrichs, Jürgen (1996) *Context effects of poverty neighborhoods on residents*. Keynote address at the international research conference 'Housing and European Integration' 26-31 August in Helsingør, Denmark, i Vestergaard, Hedvig (red) *Housing in Europe*. Hørsholm: Statens Byggeforskningsinstitut.
- Förhandlingarna i Stortinget nr. 437 om Stortingsmelding nr. 76 (1971–72).
- Galster, George, Dave E Marcotte, Marv Mandell, Hal Wolman & Nancy Augustine (2007) The Impact of Parental Homeownership on Children's Outcomes during Early Adulthood, *Housing Policy Debate* 18(4): 785–826.
- Galster, George, Roger Andersson, Sako Musterd & Timo M. Kauppinen (2008) Does neighbourhood income mix affect earnings of adults? New evidence from Sweden, *Journal of Urban Economics* 63(3): 858–870.
- Gans, Herbert J. (1967) "Levittown and America" in Legates R. T. and F. Stout *The City Reader*. London: Routledge.
- Granovetter, M. (1973) The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 78(6):1360–1380.
- Gärling, Tommy och Margareta Friman (2002) A Psychological Conceptualization of Residential Choice and Satisfaction, i J.I. Aragonés, G. Francescato och T. Gärling (red.) *Residential Environments Choice, Satisfaction and Behaviour*. Greenwood, Westport, CT: Bergin & Garvey.
- Hertting, Nils (2003) *Samverkan på spel: rationalitet och frustration i nätverksstyrning och svensk stadsdelsförnyelse*, Stockholm: Egalité.

- Holmqvist Emma (2009) *Politik och planering för ett blandat boende och minskad boendesegregation: ett mål utan medel?* Uppsala: Department of Social and Economic Geography, Uppsala University; 2009. Geografiska regionstudier, 79.
- Hugosson, Jonas (2007) Boendepreferenser. Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet.
- Inställning nr. 33från Kommunalkommittén till Stortinget om Stortingsmelding nr. 76 (1971–72).
- Jacobs, Keith, Jim Kemeny & Tony Manzi (2004) *Introduction in Social Constructionism in Housing Research*. Aldershot: Ashgate sid 1–13.
- Johannesen, Tore (2003) Det umuliges kunst? En analyse av sentrale politiske myndigheters forsøk på å styre norske husholdningers boligøkonomi, med særlig vekt på 1970-tallet. Hovedoppgave. Universitetet i Oslo.
- Kearns, A. och R. Forrest (2000) Social cohesion and multilevel urban governance, *Urban Studies* 37(5-6): 995–1017.
- Kearns, Ade & Ray Forrest (2000) Social cohesion and multilevel urban governance, *Urban Studies* 37(5–6): 995–1017.
- Kemeny, Jim (1995) Swedish Social Renting in Comparative Perspective, in E. Brunsdon and M. May (red) *Swedish Welfare: policy and provision*. London: Social Policy Association.
- Knox, Paul och Steven Pinch (2010) *Urban Social Geography: An Introduction*. Harlow: Prentice Hall.
- Legates, Richard T. & Frederic Stout (1996) *The City Reader*. London: Routledge.
- Lindén Anna-Lisa & Göran Lindberg (1991) Immigrant Housing patterns in Sweden, i E. Huttman (red), *Urban housing segregation of minorities in Western Europe and the United States*. Durham: Duke University Press Books.
- LOV 1985-06-14 nr. 77: Plan- og bygningslov.
- LOV 2008-06-27 nr. 71: Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven).
- Magnusson Turner, Lena & Terje Wessel (2012) Upwards, outwards and westwards: relocation of ethnic minority groups in the Oslo region. Article in progress.
- Magnusson Turner, Lena (red.) (2008a) *Den delade staden*. Segregation och etnicitet i stadsbygden. Umeå: Boréa Bokförlag (second edition).

- Magnusson Turner, Lena (2008b) *Var bor du bäst för pengarna? En studie av boendepreferenser bland hyresgäster i Stockholms län*. Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet.
- Magnusson Turner, Lena och Kari Stefansen (2012) *Boforhold blant lavinntektsfamilier*. Notat från NOVA.
- Magnusson, Lena och Tommy Berger (1996) *Hyressättning på de boendes villkor*. Gävle: Meyers.
- Mogstad, Magne (2005) Fattigdom i Stor-Osloregionen. Statistiska Sentralbyrå, Rapport 2005/11.
- Molina, Irene (2010) Nedslag i diskriminering på bostadsmarknaden. Otryckt rapport till Diskrimineringsombudsmannen (DO). Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet.
- Mulder, Clara (2008) The family context and residential choice: A challenge for new research, *Population, Space and Place*, 13(4): 265–278.
- Musterd, Sako, Roger Andersson, George Galster & Timo Kauppinen (2008) Are immigrants' earnings influenced by the characteristics of their neighbours? *Environment and Planning A*, 40(4): 785–805.
- Nordvik, Viggo (2001) Moving Costs and the Dynamics of Housing Demand, *Housing Studies*, 38(3): 519–523.
- Nordvik, Viggo (2010) Bolig og boforhold, I Sandbæk, Mona og Axel West Pedersen, (red) *Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier*. Oslo: NOVA, Rapport 10/10, ss 97–121.
- NOU 2011:15 *Rom for alle. En sosial boligpolitikk for framtiden*.
- Ottesen, Silje Grevle (2007) *Fra vandelsattest til rulleblad: en studie av endringer i bomiljø i kommunale leiegårder på Torshov*. Masteropp-gave i samfunnsgeografi. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Oslo Universitetet.
- Owusu, Thomas Y. (1998) To buy or not to buy: determinants of home ownership among Ghanaian immigrants in Toronto, *Canadian Geographer* 42(1): 40–52.
- Palander, Camilla (2006) *Områdesbaserad politik för minskad segregation: en studie av den svenska storstadspolitiken*. Uppsala: Kulturgeografiska institutionen; 2006. Geografiska regionstudier, 65.
- Person, Gunnar (2001) Grannskap och lokal offentlighet i en senmoderna staden, i I. Elander (red) *Den motsägelsefulla staden. Vardagsliv och urbana regimer*. Lund: Studentlitteratur.

Pløger, John (1997) *Byliv og modernitet, mellom nærmiljø og urbanitet*. Oslo: NIBRs PLUSS-SERIE.

portal.hud.gov.

Putnam, Robert D. (2000) *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

Putnam, Robert D. (2007) *E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century*. The 2006 Johan Skytte Prize, Scandinavian Political Studies 30(2): 137-174.

Quigley, John M. (1985) Consumer Choice of Dwelling, Neighborhood, and Public Services. *Regional Science and Urban Economics*, 15(1): 1–23.

Robinson, David (2002) Missing the Target? Discrimination and Exclusion in the Allocation of Social Housing, i P. Somerville & A. Steele (red) *'Race', Housing & Social Exclusion*. London: Jessica Kingsley Publishing.

Robinson, Vaughan (1981) The development of South Asian settlement in Britain and the myth of return, i C. Peach, V. Robinson & S. Smith (red) *Ethnic Segregation in Cities*. London: Croom Helm.

Schönbeck, Boris (1994) *Stad i förvandling: uppbyggnadsepoker och rivningar i svenska städer från industrialismens början till idag*. Stockholm: BFR.

Short, John (1996) *The urban order: an introduction to cities, culture, and power*. Oxford: Blackwell.

Soja, Edward (2000) *Postmetropolis: Critical Studies of Cities and Regions*. Oxford: Basil Blackwell.

SOU 1974:17 *Solidarisk bostadspolitik*.

SOU 1975:51 *Bostadsförsörjning och bostadsbidrag*.

Stortingsmelding nr. 76 (1971–72) – *Om boligspørsmål*.

Stortingsmelding nr. 12 (1981–82) – *Om boligpolitikk*.

Stortingsmelding nr. 34 (1988–89) – *Boligpolitikk for 90-årene*.

Stortingsmelding nr. 14 (1994–95) – *Om levekår og boforhold i storbyene*.

Stortingsmelding nr. 23 (2001–2002) – *Bedre miljø i byer og tettsteder*.

Stortingsmelding nr. 31 (2002–2003) – *Storbymeldingen*.

Stortingsmelding nr. 23 (2003–2004) – *Om boligpolitikken*.

- Sundell, Therese (2008) *“Hvit flukt” blant norske barnefamilier i Oslo? En kvantitativ studie*. Masteroppgave i samfunnsgeografi. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Oslo Universitetet.
- Søholt, Susanne och Terje Wessel (2010) Contextualising ethnic residential segregation in Norway. Helsinki: University of Helsinki.
- Sørvoll, Jardar (2011) *Norsk boligpolitikk i forandring 1970–2010*. NOVA Report 16/11.
- Turner Margery A & Stephen L. Ross (2002) Discrimination in Metropolitan Housing Markets. Washington, D.C.: The Urban Institute.
- Van Kempen, Ronald & Gideon Bolt (2009) Social cohesion, social mix, and urban policies in the Netherlands, *Journal of Housing and the Built Environment*, 24(4): 457–475.
- Van Kempen, Ronald & Sule Özüekren (1998) Ethnic Segregation in Cities: New Forms and Explanations in a Dynamic World, *Urban Studies*, 35(10):1631–1656.
- Vranken Jan, Pascal de Decker & Inge van Nieuwenhuyze (2003) *Social inclusion, urban governance and sustainability: towards a conceptual framework*. Antwerpen: Garant.
- Walks, R. Alan & Richard Maaranen (2008). Gentrification, Social Mix, and Social Polarization: Testing the Linkages in Large Canadian Cities, *Urban Geography*, 29: 293–326.
- Wessel, Terje (1998) Housing and welfare in Norway. Compensation or double deprivation? *Norsk Geografisk Tidsskrift*, 4: 209– 219.
- Wessel, Terje (2009) Does diversity in urban space enhance intergroup contact and tolerance? *Geografiska Annaler. Series B. Human Geography*. 91B(1): 5–17.
- Wilson, William. J. (1987) *The Truly Disadvantaged. The Inner City, the Underclass, and Public Policy*. Chicago: The University of Chicago Press.
- www.oslo.no.
- Zhang, Junfu (2011) Tipping and residential segregation: a unified Schelling model, *Journal of Regional Science*, 51(1): 167–193.